

**LIBERÁLNÍ
& INSTITUT**

AKTUÁLNÍ PROBLÉMY ČESKA

Autorský kolektiv:

- Daniel Bárta
- Veronika Brandýsová
- Michael Fanta
- Helena Chytilová a Václav Sosna
- Jakub Kuneš
- Lenka Lakotová

Copyright © Liberální institut

Cover © Jakub Kuneš

Vydal:

Liberální institut
Jungmannova 26/15
110 00 Praha 1
Česko

Liberální institut je nezisková organizace pro rozvoj individuální svobody, soukromého vlastnictví, svobodného trhu a vlády zákona. Institut zahájil činnost v roce 1989 jako Liberální spolek F. A. Hayeka a v únoru následujícího roku byl zaregistrován pod názvem Liberální institut. Respekt k principům klasického liberalismu je společným znakem jeho projektů a programů.

Činnost Liberálního institutu je financována z výsledků vlastní činnosti a z darů jednotlivců a soukromých institucí.

Liberální institut se ve své činnosti soustředí zejména na:

- **Den daňové svobody** – od roku 2000 vyhlašuje Liberální institut den, od kterého občané přestanou pomyslně vydělávat na stát a začnou vydělávat sami pro sebe
- **Výroční cenu Liberálního institutu** – každoročně udělovaná cena významné osobnosti světového liberálního myšlení za přínos a šíření liberálních myšlenek a realizaci idejí svobody, soukromého vlastnictví, konkurence a vlády práva v praxi
- **Letní školu Liberálního institutu** – vzdělávací program pro studenty středních a vysokých škol o liberální teorii
- **Vlastní publikace a vydávání děl** známých představitelů liberálního myšlení

Tato publikace vznikla za přispění společnosti

Capitalinked

Capitalinked

www.capitalinked.com

+420 604 523 429

- **Akvizice, fúze či joint venture**
 - koncentrace stávajícího akcionáře
 - management buy-out
 - prodej odštěpné části
 - půjčka investora
- **Valuace**
 - valuace jak vlastní firmy, tak i firmy, o kterou máte zájem
 - započteme veškeré faktory
 - opřeme o data z trhu, z Česka i Evropy
- **Hlavní ekonom na týden**
 - máte podezření, že vám ujel vlak?
 - máte pocit, že vám z marže něco uniká?
 - hrozí vám konkurence z Číny?

Obsah

DANIEL BÁRTA - PROČ ČESKO INVESTUJE, ALE NEROSTE?	6
VERONIKA BRANDÝSOVÁ - MEZI BRUSELEM A POPULISMEM: KRIZE DŮVĚRY ČESKÉ REPUBLIKY	15
MICHAEL FANTA - MÉNĚ ŠKOD, VÍCE ROZUMU: RACIONÁLNÍ PŘÍSTUP K REGULACI ALKOHOLU	33
HELENA CHYTILOVÁ A VÁCLAV SOSNA - BEZ DĚTÍ, BEZ BUDOUCNOSTI: DEMOGRAFICKÁ KRIZE ČESKÉ REPUBLIKY	44
JAKUB KUNEŠ - ČESKÁ POŠTA V PASTI PRAVIDEL	63
LENKA LAKOTOVÁ - HOSPODAŘENÍ ZDRAVOTNÍCH POJIŠŤOVEN	75

Proč Česko investuje, ale neroste?

Daniel Bárta

analytik Národní rozpočtové rady

Názory vyjádřené v tomto příspěvku nevyjadřují názory Národní rozpočtové rady.

Poděkování patří Petru Hladíkovi za obohacující diskuse nad tímto tématem.

Investice a růst

Dlouhodobý hospodářský růst, jak říká ekonomická teorie, je determinován množstvím pracovní síly, množstvím kapitálu a souhrnnou produktivitou obou těchto faktorů. Jinými slovy v dlouhém období je naše hospodářská výkonnost dána tím, kolik nás je, kolik strojů a továren máme a také jak chytří jsme ať už my nebo právě naše mašiny. Ve svém textu se chci věnovat zejména otázce kapitálové zásoby, neboť země, ve kterých probíhá vyšší investiční aktivita (statistickí by řekli tvorba hrubého fixního kapitálu), porostou *ceteris paribus* v dlouhém období rychleji než ostatní. Česko patří v rámci EU k zemím, které investují nejvíce. Za posledních 20 let byste našli v Evropě pouze jednu jedinou zemi, která má v průměru vyšší podíl investic na svém HDP¹.

Jenže Česko už nějaký ten pátek neroste. Jistě bychom mohli namítnout, že nejdříve přišel covid, následně válka a poté energetická krize. O tom ale nemluvím. Hovořím spíše o zpomalování potenciálního růstu české ekonomiky. Náš průmysl začal narážet na svůj strop již okolo roku 2016² a ekonomika již před začátkem pandemie začala zpomalovat. V létě 2024 pak Česká národní banka snížila odhad potenciálního růstu ekonomiky z 2 % na 1,5 %. Po dvaceti letech vysoké investiční aktivity musela centrální banka upravit svůj model a snížit potenciální výkon ekonomiky. Není to zvláštní? Země, která masivně investuje, neroste a snižuje se její produkční potenciál. Popírá Česko snad ekonomické poučky? Jak je možné, že přes výraznou tvorbu fixních aktiv se hospodářský potenciál snížil? V textu se pokusím nabídnout možná vysvětlení „českého investičního paradoxu“.

1. Český investiční paradox

1.1. Struktura české ekonomiky

Většina lidí tuší, že Česko je průmyslová země. „Omyl“. Česko je dokonce nejprůmyslovější země. Skutečně, podíváme-li se na dlouhodobý podíl zpracovatelského průmyslu³ v ekonomice, jsme jednoznačným premiantem mezi všemi evropskými státy.

A průmysl má mnohem větší potřebu kapitálu než sektor služeb. To je pochopitelné, neboť pro „hmotné výrobky“ potřebuje firma drahé stroje a

potřebuje jich hodně. Jenže český průmysl se vyznačuje velmi nízkou marží. Naše ekonomika má obrovskou závislost na kapitálově náročných odvětvích, kde se hodně investuje, ale návratnost není tak vysoká jako třeba v sektoru IT nebo ve službách. To souvisí i s faktem, že náš průmysl není tvůrcem finálních statků, ale spíše mezivstupů. Ve výrobní vertikále pak typicky, s obrovskou dávkou zjednodušení, ohýbáme plechy, které posíláme do Německa. Tam se z českých ohnutých plechů zkonstruuje finální výrobek, který se draze prodá do světa. Značná část zisků firem v Česku pak padne na obnovu kapitálové zásoby⁴ a velká část investic je tudíž jen udržovacích. Pokud by firmy totiž svůj stroj nevyměnily, už plech neohnou a zkrachují. Koupě nového stroje je tedy interpretována a zaúčtována jako investice, ale nejedná se o nový přírůstek kapitálové zásoby. Investice nijak nepřispěje k růstu přidané hodnoty, ani k růstu produktivity práce a nedochází ani k růstu ekonomiky. Vysoké odpisy způsobené zejména velkým zpracovatelským průmyslem jsou tak jednou nohou našeho problému. Česko má s přehledem nejvyšší podíl odpisů vůči velikosti své ekonomiky. Naše investice jsou tudíž investicemi hrubými, nikoliv investicemi čistými. Možná bychom neměli používat slovo investice, jelikož jde spíše jen o „udržovací náklady“. Představte si firmu, která každý rok investuje do nových strojů, ale ne proto, že expanduje, ale protože ty staré se rychle kazí. To je přesně náš případ na úrovni celé ekonomiky.

Řešení jsou v zásadě dvě. Buď musíme zmenšit velikost průmyslu v ekonomice a navýšit podíl služeb, nebo náš průmysl přetransformovat do průmyslu s vyšší marží a přidanou hodnotou. Buzzword „nízká přidaná hodnota“ je často misinterpretována, přitom je tento pojem velmi jednoduché pochopit. Pokusím se jej vysvětlit na následujících řádcích. Zlí jazykové tvrdí, že jsme "montovna", ale to je nepřesný termín, na jehož negativní zabarvení jsem citlivý. Správně bychom měli říkat, že jsme ve výrobních dodavatelsko-odběratelských řetězcích "price-takeři" a nikoliv „price-makeři“. To znamená, že celosvětový trh (poptávka/nabídka) určí cenu za nějaký finální výrobek (například německý) a český subdodavatel se musí držet výrazně pod ní, jinak svoji komponentu producentovi onoho finálního výrobku neprodá. Německý výrobce se přitom řídí jednoduchým pravidlem: „Potřebuji ohnout plech do svého výrobku a ten, kdo mi ho ohne za nejméně, vyhraje“. Naši sub-dodavatelé často a dlouho vyhrávali díky relativně nízkým mzdám, vysoké technické zdatnosti pracovní síly, levným energiím a krátké vzdálenosti. Za posledních 20 let však mzdy v Česku v důsledku ekonomické konvergence narostly a firmám tak rostly i náklady. Jenže svoji cenu v důsledku svého postavení „price-takera“ nemohou navýšit. Zároveň je k tomuto byznysmodelu ekonomiky potřeba dostatek levných energií, avšak politika EU v posledních dekádách je (sic!) úmyslně a cíleně opačná. Energie mají být drahé a nemáme jich spotřebovávat tolik. A do toho nám vyrostla i konkurence – i v Asii už umí ohýbat plechy spousta firem.

1.2. Misalokace kapitálu

Problémem je však i skladba a alokace investic v Česku. Nejen firmy, ale i stát a domácnosti investují v evropském srovnání obrovské množství peněz. Ale když se podíváme na náš ekonomický růst, skutečně tu něco nehraje. Velký vliv na alokaci kapitálových výdajů státního rozpočtu (vládní investice) mají evropské fondy. Jednoduše: Český stát si vytipuje oblasti, do kterých by chtěl investovat a zároveň přilévat nemalé evropské prostředky. Vytvoří tzv. operační programy⁵ a skrze ně pak čerpá evropské peníze na spolufinancování investičních projektů. Korelace čerpání EU fondů a výše investičních výdajů je z logiky věci patrná.

A tady přichází kámen úrazu. Česko vždy operovalo s mnoha operačními programy. Od dopravy, podpory zaměstnanosti, vzdělávání, vědy a životního prostředí, přes podporu podnikání a inovací až po regionální soudržnost. Nepřeberné množství dotačních titulů tak muselo být vytvořeno pro mnoho a mnoho oblastí. Česko zkrátka nebylo schopno vybrat si jednu prioritu. Kliše „stavěli jsme rozhledny, zatímco Poláci stavěli dálnice“ je možná až moc zjednodušující a nepřesné, ale víceméně se jedná o laický popis toho samého jevu. Polsko (i jiné země) dokázaly nasměřovat drtivou většinu evropských prostředků do oblasti dopravní infrastruktury (nebo jiné své klíčové priority), neboť na tom byla napříč politickým spektrem i společností elementární shoda. V Česku ale dlouhodobě nechceme nebo nejsme

schopni prioritizovat. Projektů bylo a je mnoho, ale spíše menších, ekonomicky ne tolik významných, které nepřinášejí výraznější spill-over efekty pro celou ekonomiku. Rozhodně ne v takovém rozsahu, jaké nabízí například robustní energetická soustava nebo hustá dálniční síť. Navíc, řízení evropských fondů na úrovni státu může být buď centralizované, nebo decentralizované. Centralizované řízení znamená, že správa a rozhodování o využití fondů probíhá převážně na úrovni centrální vlády či státních institucí. Tyto orgány mají hlavní odpovědnost za plánování, alokaci a kontrolu finančních prostředků z evropských fondů. Decentralizované řízení naopak znamená, že velká část pravomocí a odpovědností je přenesena na regionální či místní úroveň, například na kraje nebo obce. Tyto subjekty pak samostatně rozhodují o využití prostředků v rámci svých kompetencí. Česko zvolilo model decentralizovaný, zatímco jiné státy zvolily model opačný. Centrální způsob řízení fondů by se mně jevil z mnoha důvodů, obzvláště v zemi jako Česko, mnohem šťastnější. Tyto důvody navíc velmi úzce souvisí s poslední příčinou malé efektivnosti českých investic popsanou v podkapitole 1.3.

Misalokací trpí ale i investice domácností. Stále platí, že investicí je u nás zejména pořízení vlastního bydlení neboli investice „do cihel“. Z hlediska užitkové funkce domácnosti se zcela jistě může jednat o smysluplnou investici a racionální rozhodnutí, pro ekonomiku se však jedná na makroúrovni o „velký špatný“. Pro ilustraci: Pokud by v Česku dobře

fungoval kapitálový trh, pak by si na burzu pro své financování mohla přijít firma, jejíž akcie by se staly vhodnou investiční příležitostí k uložení volných prostředků českých domácností. Tyto úspory by následně byly firmou investovány do výrobního procesu a kapitál by tak rozproudil výrobu a produkční aktivitu v zemi. Srdce neoklasických ekonomů by zaplesalo, neboť v tu chvíli se $S = I$. Místo toho se však vysokopříjmová část populace s volnými peněžními prostředky rozhodne spíše koupit třetí byt, což znamená, že tyto prostředky nenakopnou vůbec nic. Možná jen ceny nemovitostí na přední příčky v mezinárodních tabulkách. I nefunkční kapitálový trh, investice do cihel a překotný růst cen nemovitostí pak brzdí rozvoj ekonomiky. Takže opět platí, že není investice, jako investice.

1.3. Územní roztržitost

Není tajemstvím, že česká veřejná správa trpí největší fragmentací na světě. Máme největší počet obcí per capita i per kilometr čtvereční. Naše obce jsou nejmenší na světě, co do počtu obyvatel i územní rozlohy. Jakou to má souvislost s investicemi?

Malé municipality nemohou využít úspory z rozsahu u investičních projektů, ve veřejné správě ani při poskytování služeb. Obrovský počet malinkých autonomních územních jednotek a překrývající se správní struktura ztěžuje koordinaci politik z centrální úrovně. Pro maličké obce je navíc nemožné přilákat a zaplatit dostatečně kvalifikované úředníky, kteří by mohli

realizovat složitější veřejné zakázky. Tento faktor je zásadní pro podprůměrnou efektivitu veřejných výdajů v Česku, zejména v oblasti investic. Mezinárodní evidence naznačuje vztah ve tvaru U mezi velikostí obcí a náklady na poskytování služeb. Obce s méně než 25 000 obyvateli (což je přitom výrazně nad velikostí většiny českých obcí, neboť mediánová obec v ČR má pouze 452 obyvatel!) se jeví jako méně efektivní⁷. Velmi malá velikost přináší i další náklady. Ve Španělsku byly celkové výdaje obcí na obyvatele odhadnuty na 20 % vyšší v obcích s 1 000 obyvateli ve srovnání s obcemi s 5 000 obyvateli⁸. Ve Švýcarsku byly zjištěny vyšší náklady a nižší kvalita služeb v obcích s méně než 500 obyvateli⁹ oproti zbytku municipalit. Malé obce se potýkají se ztrátou úspor z rozsahu zejména u kapitálově náročných služeb (např. dopravní obslužnost).

S vysokým počtem obcí, se pojí taktéž vysoké množství škol, nemocnic, úřadů, oken, hřišť, tabulí, obrubníků a tak dále. Ekonom by řekl jednoduše že se jedná o vysoké množství kapitálové zásoby. To však není zdarma. Jak již bylo řečeno, i kvůli veřejnému sektoru máme v Česku v důsledku vysokého množství kapitálové zásoby nejvyšší odpisy v Evropské unii (vůči velikosti ekonomiky). A tudíž musíme mít pro běžnou zachovu taktéž vysoké množství veřejných investic. Tyto investice ale pochopitelně nezvyšují produkční potenciální země, neboť se opět jedná spíše o „nutné udržovací náklady statu quo“ nikoliv o investice v pravém slova smyslu. A tím se nám kruh docela hezky, nebo spíše nehezky, uzavírá.

Poznámky a zdroje

1. Touto zemí je Estonsko
2. ČNB (2024)
3. Odvětví národního hospodářství zabývající se mechanickou nebo chemickou přeměnou materiálů nebo komponentů na nové produkty. Výsledkem výrobního postupu jsou buď hotové výrobky určené pro užívání či spotřebu, nebo polotovary určené k dalšímu opracování nebo zpracování.
4. Soubor aktiv, které mohou být použity k výrobě zboží a služeb. Jedná se o budovy, stroje, zařízení, nástroje, počítače, software...
5. Čerpání evropských fondů probíhá v tzv. víceletém finančním rámci (7 let). Na toto období si každá země po dialogu s Evropskou komisí volí prioritní oblasti pro čerpání evropských prostředků.
6. Jedná se o identitu neoklasické ekonomie, ve které se úspory (savings) rovnají investicím (investment). Jinými slovy se úspory jedněch přelévají v investice druhých.
7. (Holzer et al., 2009; McKinlay Douglas Limited, 2006, Dutu a Sicari 2016)
8. Solé-Ollé a Bosch, 2003
9. Ladner a Steiner, 2003

Mezi Bruselem a populismem: Krize důvěry České republiky

Veronika Brandýsová

Úvod

Stále více se ukazuje, že se vztah České republiky a Evropské unie nebude rozhodovat jen v parlamentních nebo volebních místnostech, ale také v rovině vnímání pravdy a důvěry v instituce v myslích občanů. Důvěra v instituce a experty hraje důležitou roli jako pilíř liberálně-demokratických režimů. Demokracie není pouze o procedurách a pravidlech, ale především o víře, že unijní orgány jednají ve veřejném zájmu. V posledních letech však čelí EU narůstající skepsi ze strany členských států. Tato krize se projevuje nejen růstem euroskeptických názorů, ale i prostředím, v němž převládají jednoduché narativy na komplexní problémy.

Typickým příkladem je Česká republika, kde je veřejná debata výrazně polarizována – nejen kvůli nespokojenosti s ekonomickým a sociálním vývojem, ale také kvůli zmenšující víře občanů v demokratický systém. V době, kdy si instituce a odborníci protiřečí, působí nejednotně bez schopnosti nabídnout jasné odpovědi, dochází k erozi důvěry. Vzniká tím

ideální prostředí pro šíření dezinformací a jednoduchých, avšak zavádějících narativů. Populistické strany na tuto situaci reagují zpochybňováním legitimacy evropských struktur a expertů, čímž oslabují funkci veřejného prostoru jako racionální debaty. Tento trend je patrný po celé Evropě – od Viktora Orbána v Maďarsku a Roberta Fica na Slovensku až po Geerta Wilderse v Nizozemsku a Marine Le Penovou ve Francii.

Rostoucí nedůvěra a politické síly, které ji aktivně živí, oslabují liberálně-demokratické pilíře. Kritika institucí se v tomto kontextu stává nástrojem mobilizace a legitimizace populistického působení. Oba procesy se tak vzájemně posilují a reagují jako dvě ozubená kola, která se navzájem pohánějí rozpadem společenské soudržnosti a víry ve fungující správu. Evropská unie reaguje na tyto dvě výzvy odlišně. Zatímco na vzestup populistických stran často reaguje převážně symbolickými a omezenými opatřeními, v oblasti boje proti dezinformacím podniká konkrétnější kroky. Větší zapojení českých občanů může napomoci nejen ke zmírnění těchto tendencí, ale i k obnově důvěry v demokratické struktury jako takové. V době plné nejistoty se tak může jednat o klíčový nástroj k upevnění hodnot, na nichž liberální demokracie stojí.

Kdo určuje pravdu?

Česká republika čelí hluboké krizi důvěry v samotný pojem pravdy a v ty, kdo ji mají určovat. Vlivem šíření dezinformací se mění nejen to, čemu lidé věří,

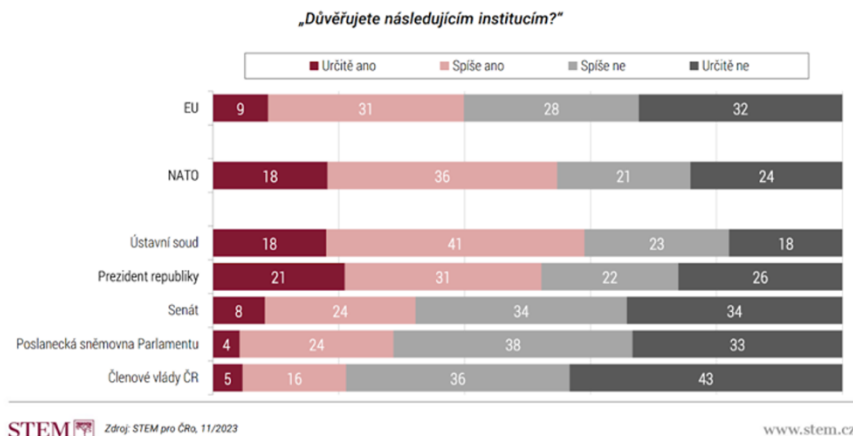
ale i samotný princip pro určování pravdivých a nepravdivých informací. Tento jev je často označován jako postfaktická politika. Je to situace, kdy přestává záležet na ověřitelných faktech a veřejná debata i politika jsou stále více ovlivněny emocemi, subjektivními dojmy a osobními přesvědčeními¹. Dochází tak k proměně samotného způsobu analyzování konfliktů: odborná data ustupují do pozadí a subjektivní vysvětlení převažují.

V prostředí postfaktické politiky se dříve respektované pilíře autority – odborníci a veřejné instituce – stávají terčem nedůvěry. Tento rozpad důvěry přispívá k silné politické a ideologické polarizaci. Lidé se rozřazují do skupin, které mají velmi odlišné představy o tom, jak by se měly řešit základní problémy společnosti¹. A naopak odborníci, kteří ještě donedávna představovali záruku na spolehlivé informace, jsou dnes čím dál víc vnímáni jako součást problému.

Podle dat z průzkumu STEM z roku 2023 se důvěra českých občanů v politické instituce proměňuje. Zatímco NATO a Ústavní soud si nadále udržují poměrně vysokou míru důvěry veřejnosti, u ostatních institucí, jak na národní, či evropské úrovni, převládá spíše nedůvěra². V tomto prostředí se pak občané naklánějí k jednodušším a emocionálně silnějším narativům, které snadno pronikají do této skeptické atmosféry.

Graf č. 1: Míra důvěry občanů ČR v politické instituce²

Důvěra v EU, NATO a české instituce

S ústupem odborníků a institucí z jejich pozice ústředního monopolu na utváření veřejného porozumění vzniká plodné prostředí pro falešné informace a polopravdy. Bennett a Livingston definují dezinformace jako úmyslné šíření nepravd za účelem dosažení politických cílů, například pomocí diskreditace oponentů³. Dezinformační prostředí se dále rozšiřuje díky individuální zaujatosti, sociálním médiím a zásahům státu. Tato kombinace umožňuje různým aktérům zpochybňovat zavedená fakta a konsensus v politické, ekonomické či kulturní oblasti. Instituce, které kdysi ukotvovaly veřejnou debatu, nedokážou plnit roli “strážců”, kteří dříve udržovali politiku v mezích sdíleným procesů a norem³. Veřejný prostor se tak stává bojištěm, kde se soupeří o to, kdo určí pravdu.

V tomto kontextu populistické hnutí fungují nejen jako reakce na nejistotu, ale také jako hnací kolo – čerpá svou legitimitu ze schopnosti využít společenskou nespokojenost a současně ji prohlubuje tím, že podkopává důvěru v liberálně demokratické instituce. Občané se stále více obracejí na alternativní zdroje a informace, což populisté využívají k šíření dezinformací, podpoře konspiračních teorií a zpochybňování vědeckého konsenzu¹. Toto platí nejen pro Českou republiku, ale i pro celou Evropskou unii. Evropská komise například varuje, že v situaci, kdy chybí společný konsensus, občané EU čelí vážným rizikům v klíčových oblastech, jako jsou zdraví, bezpečnost a životní prostředí⁴.

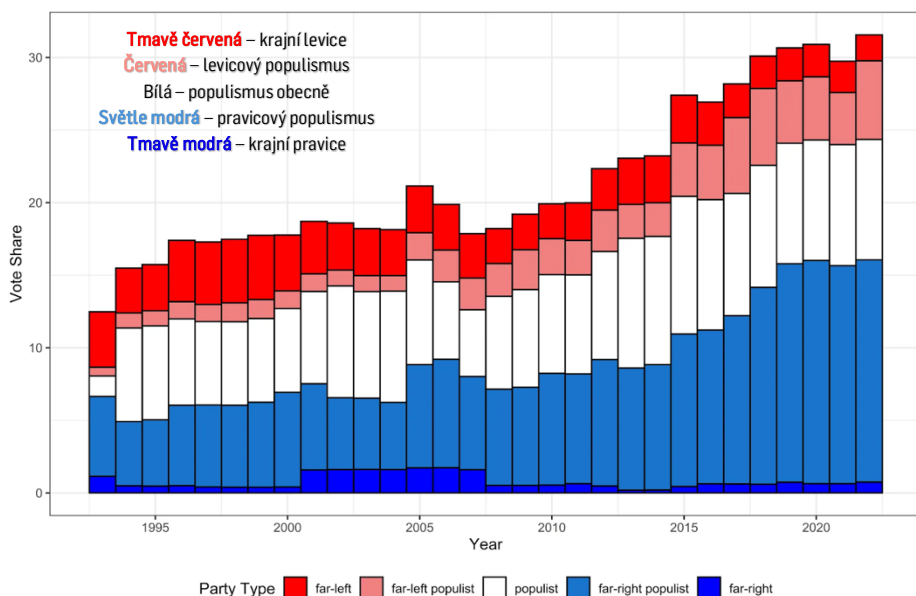
Populismus jako součást narativu

Populismus není nový fenomén, přesto představuje významnou hrozbu pro liberální ideály Evropské unie i České republiky. Populismus je těžko definovatelný – je to mnohostranný a složitý pojem, který je tvořen společenskými, historickými a ideologickými souvislostmi. Jedním z důvodů, proč je populismus tak obtížné definovat, je jeho schopnost přizpůsobit se různým politickým směrům. Může se spojovat s pravicovým nacionalismem, technokratickým diskurzem i levicovými ekonomickými idejemi.

Podle politologa Casse Muddea je populismus ideologie, která považuje společnost na dvě protichůdné skupiny – „čistý lid“ versus „zkorumpovaná

elita“ – a která tvrdí, že politika by měla být výrazem právě tohoto „čistého lidu“⁵. Toto rozdělení není jen popisné, ale často má i morální a absolutní charakter – „čistý lid“ je vykořisťovaný a v morálním protikladu ke „zkorumpované elitě“, která je zdrojem problémů. Populismus nabízí možnost „čistému lidu“ získat zpět svou moc od zkorumpované elity prostřednictvím charismatických populistických vůdců⁵.

Graf č. 2: Vývoj volební podpory populistických, krajně levicových a krajně pravicových stran v Evropě (1990–2022)⁶

Jak ukazuje graf č. 2, trend populismu je jasně patrný na volebních výsledcích v Evropě v období od roku 1989 do roku 2022. Data z projektu The PopuList ukazují výrazný posun v evropské politické krajině, přičemž stále

větší podporu získává krajně pravicový populismus⁶. Středový populismus rovněž posílil, avšak ne tak výrazně jako jeho krajně pravicové protějšky⁶. Tento vývoj ukazuje, že populismus stále více ovlivňuje podobu evropské politiky, přičemž se jeho vliv projevuje různými způsoby napříč politickým spektrem.

Populismus v české politice se za posledních 15 let výrazně rozrostl, zejména pod vlivem krize po roce 2008⁷. Zatímco někteří populisté napříč Evropou Evropskou unii zcela odmítají, někteří evropský projekt pouze ostře kritizují. Evropskou unii označují za vzdálenou elitu a hrozbu pro národní suverenitu, přičemž využívají emocionálně nabitých výroků, které posilují pocit ohrožení a rozdělují společnost.

Jednou z klíčových charakteristik EU je její přístup založený na odborných expertech a administrativních postupech, přičemž volební vliv občanů je omezený kvůli slabému volebnímu mechanismu. Populisté tuto charakteristiku využívají ve svůj prospěch⁸ a označují byrokratickou strukturu EU za vzdálenou „bruselskou elitu“, přičemž některé její politiky, jako je například Zelená dohoda (Green Deal), označují za „rituální sebevraždu“, která podle nich poškozují české občany a podnikatele.

Další populistickou tendencí je rámování Evropské unie jako hrozby pro národní suverenitu, přičemž tato tendence bývá často spojována s odmítáním určitých sociálních skupin nebo etnických menšin⁸. Toto napětí

vychází ze skutečnosti, že existuje princip národní suverenity, ale neexistuje jednotná „evropská suverenita“. Evropská unie je proto vnímána jako riziko pro zachování integrity, sebeurčení a národní samostatnosti, zejména v otázkách migrace nebo dalších politických témat⁸. Populistické hnutí se staví do ochránce národního sebeurčení, které nebude přijímat „diktát z Bruselu“.

Populisté vytvářejí rozdělení „my versus oni“ prostřednictvím slov a politiky, které manipulují s emocionálním prožitkem. Tyto emocionální strategie umožňují populistům navázat spojení s občany, zatímco zároveň vyznačují „ty druhé“, proti nimž je třeba bojovat⁹. Emoce mají na voliče silný účinek: populistická politika navazuje na pocity nespokojenosti, beznaděje či úzkosti a transformuje je v politickou akci¹⁰. Populisté tak spouští a využívají morálního rozhořčení, které zjednodušuje složité problémy na boj „loajality“ proti „zradě“. Tato metoda vyvolává pocit nespravedlnosti a zpochybňuje národní soudržnost, čímž otevírá prostor pro strach a nejistotu.

Populismus je způsob, jakým populističtí politici využívají nedůvěru vůči „elitám“ a zároveň ji aktivně prohlubují. V době, kdy je obtížné najít pravdu a občané ztrácejí důvěru v tradiční instituce, populisté tuto nedůvěru zneužívají k tomu, aby označili elity za neschopné a škodlivé. Nabízejí jednoduchá řešení a jasné rozdělení na „dobré“ a „zlé“, které podporují pomocí emotivních metod, často postavených na dezinformacích.

Evropská unie se přitom stává snadným terčem kvůli tzv. bruselskému mýtu. Lidé vnímají rozhodovací procesy v Bruselu jako nepřehledné a vzdálené, čímž vzniká dojem „neviditelných vládců z Bruselu“¹¹. Populistické strany často přenášejí odpovědnost za problémy na Evropskou unii a samy se přitom prezentují jako skuteční obránci lidu a tradičních hodnot. Tímto způsobem však podkopávají principy demokratické Evropy, na kterých je Evropská unie postavena.

Reakce EU na populismus a krizi důvěry

V dnešní složité době se Evropská unie snaží vystupovat jako důvěryhodný zdroj informací a rozhodnutí. Platformy jako Joint Research Centre poskytují nezávislé vědecké poradenství na podporu politiky EU¹², zatímco Scientific Advice Mechanism radí v otázkách, které jsou z politického hlediska složité¹³. K propojení vědy, médií a politiky slouží iniciativa European Science-Media Hub, která vylepšuje komunikaci mezi vědci, novináři a rozhodovacími orgány, aby posílila obraz EU jako nestranné a důvěryhodné instituce¹⁴.

Evropská unie se také zabývá dezinformacemi, které ohrožují její důvěryhodnost. V rámci této snahy vznikl například zákon zaměřený na podporu bezpečnějšího digitálního prostoru, který má chránit práva všech uživatelů¹⁵. Klíčovou roli zde hraje středisko European Digital Media Observatory, které ověřuje fakta a analyzuje šíření dezinformací¹⁶. Dalším

krokem je také Code of Conduct on Disinformation, který se osvědčil jako účinný nástroj pro omezování falešných zpráv online¹⁷.

Když ale přijde na reakci Evropské unie na vzestup populismu, situace je mnohem složitější. Vzhledem k tomu, že populistická hnutí jsou často různorodá a proměnlivá, je vytvoření jednotného postupu a mechanismu komplikované. Evropská unie tak často reaguje spíše symbolicky, bez významnějších institucionálních opatření.

Existuje sice článek 7 Smlouvy o EU, který umožňuje ochranu základních hodnot Evropské unie, ale jeho využití je složité kvůli vágní formulaci a politickým překážkám. Navíc Evropská unie nemá mnoho nástrojů, jak zasahovat do vnitřních záležitostí jednotlivých členských států – nemůže například zakazovat politické strany nebo rušit jejich zákony⁸. Omezovat svobodu slova a politický pluralismus by navíc bylo v rozporu s hodnotami, na kterých EU stojí. Jakýkoli tvrdší zásah by mohl vyvolat dojem, že Evropská unie jedná nedemokraticky, což by jí mohlo uškodit v očích veřejnosti a vyvolat větší nárůst nedůvěry.

Přehodnocení zapojení EU s veřejností

Když se zamyslíme nad tím, jak funguje demokracie dnes, stojí za to připomenout si stále relevantní debatu mezi Walterem Lippmannem a Johnem Deweyem. Jedná se o zásadní otázku: jakou roli má veřejnost v

demokracii? Lippmann zastával názor, že běžní lidé nejsou schopni pochopit složitost a odbornost současného světa. Podle něj je veřejnost snadno ovlivnitelná a nedokáže se v politice orientovat. Navrhoval proto, aby o důležitých problémech rozhodovali především odborníci, zatímco veřejnost zůstává stranou.

Dewey byl naopak důvěřivější vůči schopnostem veřejnosti – věřil, že lidé by měli mít možnost aktivně se podílet na rozhodování. Domníval se, že pokud demokracie vytvoří podmínky pro smysluplné zapojení občanů, může naplnit svůj plný potenciál. Podporoval tedy nové způsoby, jak občany do demokracie zapojit a dát jim skutečnou možnost účastnit se rozhodování o důležitých otázkách a přicházet s vlastními návrhy.

V mnoha zemích však převládá Lippmannův pohled – lidé fungují spíše jako konzumenti politiky než její spolutvůrci. O vládě rozhodují experti a technokraté, zatímco veřejnost zůstává stranou. To vede k tomu, že se lidé od politiky odvracejí. Tento vývoj otevřel prostor pro populistické narativy, které zpochybňují odbornou autoritu institucí a oslovují lidi tam, kde se cítí být nevyslyšeni. Populismus a krize důvěry jsou dva propojené problémy. Aby je Evropská unie dokázala zvládnout, musí se její instituce rozvíjet způsobem, který zapojuje veřejnost participativně a demokraticky. EU by měla posilovat způsoby, jimiž mohou občané aktivně ovlivňovat rozhodování a řešení problémů.

Ze současné praxe víme, že tyto nástroje mohou posílit demokracii, omezit populismus a obnovit důvěru ve vědu, experty a instituce. Jak uvádí Rada Evropy: „Zatímco populismus prosperuje na rozdělování, vylučování a rostoucí nedůvěře v demokratické instituce, participativní demokracie nabízí cestu k inkluzivnímu způsobu vládnutí.“¹⁸ Participativní demokracie tedy nejen umožňuje občanům podílet se na rozhodování, ale také pomáhá vytvářet rozmanitější a silnější demokracii, která lépe reaguje na dezinformace, nedůvěru a populistické trendy.

V posledních letech se objevuje široká škála návrhů, jak v Evropské unii posilovat zapojení občanů – od participativní a digitální demokracie přes různá deliberativní shromáždění až po podporu občanských iniciativ a společenských hnutí¹⁹. Tyto návrhy lze rozvíjet jak pomocí již existujících nástrojů, tak i pomocí nových forem zapojení¹⁹. Zaintegrovaní demokratické participace není jen o „dobrém pocitu“ z toho, že se lidé mohou vyjádřit a zapojit – nabízí také praktické benefity, například z hlediska efektivity samotných institucí. Mnoho think-tanků již upozorňuje, že účast občanů by měla EU brát vážně jako způsob, jak prorazit „neviditelný strop“, který brání posunu demokracie na vyšší úroveň²⁰.

V praxi to může znamenat zapojení deliberativních nástrojů do různých fází politického rozhodování. Například fóra typu „velký stan“, která občanům umožní spoluvytvářet strategickou agendu Evropské unie; „občanské deliberace“ zaměřené na zásadní politické iniciativy; nebo zřízení stálých

struktur jako „Evropský panel pro reformu občanů“ či „Evropské fórum pro rozšíření“²⁰. Takové nástroje přispívají k hlubšímu dialogu a větší důvěře, ale také k aktivnímu zapojení lidí do utváření evropské politiky.

Závěr

Slábnoucí důvěra v instituce a vzestup populismu představují dvě zásadní hrozby, které otrásají demokratickým systémem. Ukazuje se, že nejde o dva oddělené jevy, ale o procesy, které se navzájem posilují a společně podkopávají legitimitu institucí i samotné jádro liberalismu. V českém prostředí je čím dál patrnější, že autority odborníků ztrácejí důvěryhodnost. Šíření dezinformací, konspiračních teorií a obecná skepse vytvářejí prostředí, ve kterém se populismu daří. Nejen že z této situace těží, ale aktivně ji i prohlubuje a využívá ke své legitimizaci. Nárůst populismu staví na silně emocionálních mechanismech, který vyklesluje Evropskou unii jako hrozbu pro národní suverenitu a vzdálenou elitu, která nechápe veřejnost a ohrožuje její zájmy. Populisté se pak staví do role zachránců s jednoduchými alternativy.

Evropská unie sice podnikla konkrétní kroky v boji proti dezinformacím a snaží se obnovit svou důvěryhodnost jako instituce, ale reakce na populismus zůstávají spíše omezené a symbolické. Tyto snahy jsou sice důležité, ale nestačí k tomu, aby důvěra občanů zesílila. Aktivní zapojení občanů do rozhodovacích procesů a využívání deliberativních nástrojů

může přispět k větší transparentnosti, efektivitě institucí a vytvoření prostoru pro skutečný dialog mezi experty a veřejností. Budováním takového dialogu se může veřejnost znovu propojit se světem politiky.

Poznámky a zdroje

1. Nawrocki, Michal. 2023. "After the epistemological turn: A framework for studying populism as a knowledge phenomenon." *The British Journal of Politics and International Relations* 26, n.2: 444-465.
2. STEM. 2023. "Zpátky v Evropě". Český Rozhlas. Accessed 13 May, 2025. https://www.irozhlas.cz/sites/default/files/uploader_unmanaged/stem_pro_cro_hlavni__240805-170820_ali.pdf.
3. Bennett, W. Lance, and Steven Livingston. 2020. "A Brief History of the Disinformation Age: Information Wars and the Decline of Institutional Authority." In *The Disinformation Age: Politics, Technology, and Disruptive Communication in the United States*, edited by W. Lance Bennett and Steven Livingston. Cambridge: Cambridge University Press.
4. European Commission. 2024. "Tackling online disinformation." *Shaping Europe's digital future*. Accessed May 15, 2025. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/online-disinformation>
5. Mudde, Cas. 2004. "The Populist Zeitgeist." *Government and Opposition* 39, no.4: 541–563.
6. Rooduijn, Matthijs, and Andrea Pirro, Daphne Halikiopoulou, Caterina Froio, Stijn van Kessel, Sara de Lange, Cas Muddle, Paul

- Taggart. 2023. "The Populist: A Database of Populist, Far-Left, and Far-Right Parties Using Expert-Informed Qualitative Comparative Classification (EIQCC)." *British Journal of Political Science* 54, n. 3: 969-978.
7. Havlík, Vlastimil, and Alena Kluknavská. 2024. "The Race of Populists: The 2024 EP Elections in the Czech Republic." In *2024 EP Elections under the Shadow of Rising Populism*, edited by Gilles Ivaldi and Emilia Zankina. European Center for Populism Studies (ECPS). October 22, 2024. <https://doi.org/10.55271/rp0066>.
 8. Sure, Yves. 2011. *The European Union and Challenges of Populism*. Policy Brief No. 27. Notre Europe Jacques Delors Institute.
 9. Fischer, Agneta H., and Antony S. R. Manstead. 2016. "Social Functions of Emotion and Emotion Regulation." In *Handbook of Emotions*, 4th ed., edited by Lisa Feldman Barrett, Michael Lewis, and Jeannette M. Haviland-Jones, 424–439. New York: The Guilford Press.
 10. Aytaç, Selim Erdem, Ali Çarkoğlu, and Ezgi Elçi. 2024. "Populist Appeals, Emotions, and Political Mobilization." *American Behavioral Scientist* 69 (5): 507–525. <https://doi.org/10.1177/00027642241240343>.
 11. Pinelli, Cesare. 2023. "The Threat the European Union Faces from Populist Governments and Parties." *Research Features*. Accessed

- May 10, 2025. <https://researchfeatures.com/threat-european-union-faces-populist-governments-parties/>
12. European Commission. 2025. "Joint Research Center." European Commission. Accessed May 10, 2025. https://commission.europa.eu/about/departments-and-executive-agencies/joint-research-centre_en.
 13. European Commission: Directorate-General for Research and Innovation. 2025. "Scientific Advice Mechanism – Outputs and Impacts 2019–2024." Publications Office of the European Union. <https://data.europa.eu/doi/10.2777/3489449>.
 14. European Science-Media Hub. 2025. "Our Mission." European Science-Media Hub. Accessed May 10, 2025. <https://sciencemediahub.eu/our-mission/>.
 15. European Union. 2023. "The Digital Services Act." EUR-Lex. Accessed May 10, 2025. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/LSU/?uri=CELEX:32022R2065>.
 16. European Commission. 2025. "DIGITAL Success Stories - European Digital Media Observatory." European Commission. Accessed May 10, 2025. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/factpages/digital-success-stories-european-digital-media-observatory>.
 17. European Union. 2025. Code of Conduct on Disinformation. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

18. Council of Europe. 2024. "Participatory Democracy Is Antidote to Populism and Key to Resilient Democracies." Council of Europe. Accessed May 10, 2025. <https://www.coe.int/en/web/portal/-/participatory-democracy-is-antidote-to-populism-and-key-to-resilient-democracies>
19. Alemanno, Alberto, and James Organ. 2020. "The Case for Citizen Participation in the European Union: A Theoretical Perspective on EU Participatory Democracy." In *Citizen Participation in Democratic Europe: What Next for the EU?*, edited by James Organ and Alberto Alemanno. London: ECPR Press / Rowman & Littlefield.
20. Emmanouilidis, Janis, and Corina Stratulat. 2024. "Participatory Democracy at the EU Level: How to Break the Invisible Ceiling?" Observatory Report for EU Democracy Reform Observatory.

Méně škod, více rozumu: Racionální přístup k regulaci alkoholu

Michael Fanta

Hlavní ekonom CETA – Centrum ekonomických
a tržních analýz

Náklady neřestí

Spotřeba návykových látek – ať už alkoholu, tabáku, konopí nebo jakýchkoliv jiných substancí – je běžnou součástí života velké části populace. Pro mnohé jde o běžné potěšení, společenský rituál nebo občasný způsob uvolnění. V některých případech ale může vést k problémům, které přinášejí ztráty nejen jednotlivcům, ale i jejich blízkému okolí, veřejným institucím a ekonomice jako celku.

Nadměrná či nezodpovědná konzumace těchto statků s sebou totiž nese také určité náklady – ať už jde o výdaje na zdravotní péči, ztrátu pracovní produktivity, kriminalitu, sociální dopady nebo jiné související negativní externality. Nebavíme se přitom o zanedbatelných částkách:

- Společenské náklady spojené s kouřením dosahují v Česku podle odhadů Světové zdravotnické organizace 100 až 170 miliard Kč ročně.¹
- Konzumace alkoholu přináší roční náklady kolem 43 až 50 miliard Kč.²
- Užívání nelegálních drog generuje společenské náklady ve výši přibližně 5,6 až 6,7 miliard Kč ročně.³
- Problémové hraní hazardních her bylo v roce 2012 odhadnuto na 14,2 až 16,1 miliard Kč.⁴

Tyto částky ukazují, že otázka regulace konzumace návykových látek není pouze morálním nebo zdravotním dilematem, ale i významným ekonomickým tématem. O to důležitější je hledat takové nástroje, které na jedné straně škody minimalizují, ale na straně druhé přitom respektují individuální odpovědnost, svobodu volby a běžné tržní principy.

Cílem tohoto textu je popsat, v čem spočívají hlavní slabiny současného přístupu k regulaci legálních návykových látek – konkrétně alkoholu – a upozornit na nástroj, který veřejná politika v Česku zatím využívá jen okrajově nebo vůbec. Alkohol je legální, běžně dostupnou komoditou a představuje významný zdroj daňových příjmů. Zároveň je ale jeho konzumace spojena s nemalými společenskými náklady (resp. negativními externalitami), a proto si zaslouží zvláštní pozornost.

V tomto textu se zaměřím především na to, proč současná politika v oblasti alkoholu často mívá jádro problému – a proč je potřeba přesměrovat pozornost od plošných opatření směrem k těm, která cílí na rizikové formy konzumace. Cílem není prosazovat přísnější restrikce za každou cenu, ale ukázat, že efektivní regulace může stát na chytrém mixu nástrojů, které minimalizují škody, aniž by zbytečně zasahovaly do života běžných konzumentů.

Alkohol: Problém není průměr, ale extrém

Česká republika patří dlouhodobě mezi země s nejvyšší spotřebou alkoholu na hlavu na světě. V rámci členských států OECD zaujímáme pomyslnou třetí nejvyšší příčku.⁵ Ať už se podíváme na statistiky vycházející z tržních dat, nebo naopak na data ze zdravotních šetření, vychází podobný obrázek – jako národ pijeme zkrátka hodně. Důležitým faktem ale je, že samozřejmě ne úplně všichni.

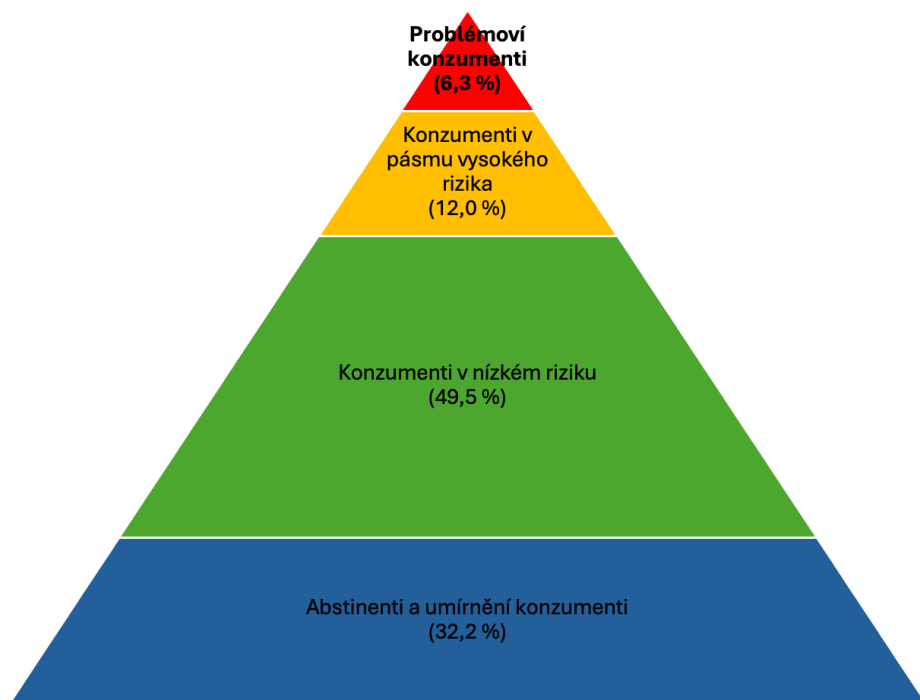
Podle dat Českého statistického úřadu (ČSÚ) připadá na každého obyvatele Česka 9,6 litru čistého alkoholu ročně (průměr pro celou společnost včetně kojenců). To odpovídá kombinaci 6,6 litru lihovin, 20,5 litru vína a 133,2 litru piva.⁶ K tomu je třeba ale dodat, že ČSÚ vychází z tržních dat – tedy z objemu alkoholu uvedeného na tuzemský trh domácími a zahraničními producenty, což pochopitelně vedle naší spotřeby zahrnuje i to, co se u nás podaří vypít turistům. Pokud se ale podíváme na reportovanou konzumaci ze

zdravotnických dotazníků, vychází průměrná spotřeba o něco nižší – podle Státního zdravotního ústavu (SZÚ) je to 7,1 litru na hlavu ročně.⁷ Nabízí se argument, že respondenti podobných průzkumů mohou mít tendenci svou skutečnou spotřebu spíše bagatelizovat a odhad podstřelit. Na druhou stranu, řada českých adiktologů toto tvrzení kontruje tím, že Češi jsou zpravidla na svou spotřebu alkoholu hrdí a rádi se pochlubí. Pravda o skutečné průměrné spotřebě bude tedy zřejmě někde mezi údaji ČSÚ a SZÚ.

Z pohledu státního rozpočtu je alkohol zároveň důležitým zdrojem příjmů – spotřební daň na alkohol totiž vynáší přibližně 15 miliard korun ročně. Když to ale postavíme vedle odhadovaných společenských nákladů, které alkoholová konzumace generuje kolem 45 až 50 miliard korun ročně, je zřejmé, že ekonomická bilance hovoří spíše v její neprospěch.

Přestože debaty o regulaci konzumace alkoholu často zmiňují potřebu snížit celkovou spotřebu, klíčem k efektivní regulaci není nutně sledovat, jak klesá nebo roste naše průměrná spotřeba. Faktem totiž je, že zhruba 20 % nejrizikovějších českých konzumentů tvoří až 60 % celkové spotřeby alkoholu. Stejně tak drtivou většinu společenských škod způsobuje spíše menší část populace, která pije v množství, které vážně škodí zdraví.

Pyramida konzumenta alkoholu v roce 2024 (SZÚ, 2025)

On-trade vs. off-trade

Právě proto je zavádějící spoléhat se výhradně na plošná opatření typu zvyšování daňové zátěže alkoholických nápojů nebo omezování jeho dostupnosti. Například ceny alkoholu v barech a restauracích (on-trade) v posledních letech rostly opravdu prudce – mnohdy výrazně nad míru inflace. Naopak ceny alkoholu v obchodech (off-trade) zůstávají ve vztahu k příjmům velmi levné – vždyť lahváč, kořalka nebo lahvinka bílého v akci mají své skálopevné místo v každém slevovém letáku.

Problémem je, že takový cenový vývoj vede k dalšímu nežádoucímu jevu: rozevírajícím se nůžkám mezi objemem alkoholu vypitým doma na straně jedné a v barech, hospodách či restauracích na straně druhé. Pít nekontrolovatelně doma se totiž v mnohých případech ukazuje být jako ještě daleko rizikovější než v putyce. To nám částečně poodkryla mimo jiné i pandemie COVID-19, při které došlo zkrátka k tomu, že ti co pili relativně méně, tak ubrali, ale ti co pili relativně více, tak naopak přidali. A to duševnímu zdraví či zdravotní kondici této rizikové části populace opravdu neprospělo.⁸

Zatímco tedy společnost platí nemalé náklady spojené s nadměrným pitím, regulace bohužel často mívá svůj cíl. Veřejná debata se soustředí téměř výhradně na dostupnost alkoholu. Jenže skutečná škoda se obvykle neodehrává v přípitku u večeře, ale u těch, kteří pijí opakovaně, ve velkém a často bez kontroly. A právě na ně by měla cílit chytrá veřejná politika.

Efektivním řešením jsou krátké intervence

Jedním z nejúčinnějších nástrojů, které máme k dispozici, je tzv. screening a krátká intervence. Funguje to jednoduše: při běžné návštěvě praktického lékaře nebo jiného zdravotníka je pacientovi položeno několik cílených otázek, které odhalí případné rizikové užívání alkoholu. Pokud se ukáže, že daný člověk pije způsobem, který může být zdraví škodlivý, následuje stručný a věcný rozhovor, jehož cílem je nejen informovat o možných

důsledcích, ale především nabídnout podporu a motivovat ke změně. Často jde jen o pár minut, ale v kontextu osobního vztahu mezi lékařem a pacientem může mít takový impuls zásadní dopad.⁹

Zní to až příliš jednoduše? Možná. Jenže právě v tom spočívá síla tohoto nástroje. Lidé svým lékařům zkrátka důvěřují – a i krátký a lidsky vedený rozhovor s důvěryhodnou autoritou může fungovat jako zlomový moment. Řada mezinárodních studií navíc ukazuje, že jde o velmi nákladově efektivní opatření: jeden dobře vedený rozhovor může ušetřit tisíce korun na budoucí zdravotní péči. Nejde přitom o žádnou převratnou novinku – princip screeningu a krátké intervence se v odborné literatuře objevuje už nejméně dvě dekády a dlouhodobě ho doporučuje i Světová zdravotnická organizace (WHO) jako klíčový nástroj pro prevenci rizikového užívání alkoholu.¹⁰

Přesto je v Česku realita trochu jiná. Podle dostupných dat provádí screening a krátkou intervenci pouze zhruba polovina praktických lékařů.¹¹ A důvod? Překvapivě pragmatický: na rozdíl od jiných zdravotních výkonů za tuto službu lékaři nedostávají odpovídající finanční kompenzaci. Bez systémové motivace, bez bodového ohodnocení a bez začlenění do standardních postupů pak dobrá vůle nestačí. A stát tím ztrácí možnost, jak velmi jednoduše a levně oslovit právě tu skupinu, která stojí za většinou negativních dopadů konzumace alkoholu.

Je nejvyšší čas změnit optiku: cílem regulace alkoholu nemá být trestat všechny konzumenty, ale inteligentně chránit ty nejzranitelnější. Pokud stát disponuje nástroji, které dokážou včas a efektivně zasáhnout, měl by je nejen doporučovat, ale i reálně podporovat a financovat.

Závěrem: regulace nesmí být jen o zákazech

Pokud to se snižováním společenských škod myslíme vážně, nesmí být cílená regulace a prevence jen kosmetickým doplňkem – měla by tvořit základ každého chytrého rámce. Ukazuje se to napříč různými oblastmi. U nelegálních látek je běžně využíván princip harm reduction – od výměnných programů injekčních stříkaček přes substituční léčbu až po aplikační místnosti, které často slouží jako první kontakt s odborníkem. V oblasti tabáku mohou sehrát klíčovou roli méně rizikové alternativy. Jenže většina lidí se v nich neorientuje a běžně považuje elektronickou cigaretu za stejně škodlivou jako tu klasickou – což není pravda. A u hazardu může fungovat zacílené intervenční upozornění přesně ve chvíli, kdy je hráč v lafu a reálně hrozí ztráta kontroly – protože dát mu varování dopředu, než začne hrát, je prakticky k ničemu.

Společným jmenovatelem všech těchto přístupů je fakt, že se nesnaží realitu změnit silou, ale pracují s tím, jak se lidé skutečně chovají. Škoda je, že právě na tyto nástroje se často díváme skrz prsty. Místo podpory jsou přehlíženy, místo potřebného rozvoje stagnují a stigma přetrvává. A to je

chyba. Protože pouze zákazem se problém závislostí vyřešit nedá. Méně škod a více rozumu je přístup, který může být nejen účinný, ale i lidský.

Poznámky a zdroje

1. Goodchild M, Nargis N, Tursan d'Espaignet E (2018). Global economic cost of smoking-attributable diseases. *Tobacco Control*; 27:58-64
2. Ministr zdravotí (2025). Náklady na konzumaci alkoholu v České republice. Dostupné zde: <https://www.ministrzdravi.cz/aktualita/cesko-plati-obri-ucet-za-alkohol-naklady-presahly-43-miliard-rocne/>
3. GAVUROVÁ, B., KULHÁNEK, A., GABRHELÍK, R. & TARHANIČOVÁ, M. 2021. Ekonomická kvantifikace společenských nákladů užívání alkoholu, tabáku, nelegálních drog a hazardního hraní v České republice v roce 2017. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze.
4. WINKLER, P., BEJDOVÁ, M., CSÉMY, L. & WEISSOVÁ, A. 2014. Problémové hráčství: Společenské náklady na hazardní hraní v České republice, Praha: Psychiatrické centrum Praha.
5. OECD (2025). Alcohol consumption. Dostupné zde: <https://www.oecd.org/en/data/indicators/alcohol-consumption.html>
6. ČSÚ (2025). Spotřeba alkoholických nápojů na 1 obyvatele v České republice. Dostupné zde: <https://csu.gov.cz/graf-spotreba-alkoholickych-napoju-na-1-obyvatele-v-ceske-republice>
7. SZÚ (2025). Národní výzkum užívání tabáku a alkoholu v České republice 2024. Dostupné zde: <https://szu.gov.cz/odborna-centra-a-pracoviste/centrum-podpory-verejneho-zdravi/prevence-zavislosti/studie/nauta/>

8. FANTA, M., BARTÁK, M., MOŠOVSKÝ, J., VACEK, J., PETRUŽELKA, B., ROGALEWICZ, V., & MIČÍKOVÁ, L. (2023). PIJEME VÍCE NEBO MÉNĚ? ZMĚNY SPOTŘEBNÍCH ZVYKLOSTÍ ČESKÝCH KONZUMENTŮ ALKOHOLU V KONTEXTU PANDEMIE COVID-19. *Zdravotnické listy*, 11(2).
9. Babor, T. F., & Higgins-Biddle, J. C. (2000). Alcohol screening and brief intervention: dissemination strategies for medical practice and public health. *Addiction*, 95(5), 677-686.
10. WHO (2025). The SAFER initiative. Dostupné zde: <https://www.who.int/initiatives/SAFER>
11. Mravčík, V., Chomynová, P., Nechanská, B., Černíková, T., & Csémy, L. (2019). Alcohol use and its consequences in the Czech Republic. *Central European journal of public health*, 27(Supplement), S15-S28.

Bez dětí, bez budoucnosti: Demografická krize České republiky

Václav Sosna

analytik Capitalinked

a Helena Chytilová

Fakulta financí a účetnictví VŠE v Praze

Česká republika se nachází na prahu zásadních demografických změn, jejichž dopady budou v nadcházejících letech formovat nejen strukturu ekonomiky a udržitelnost veřejných financí, ale také míru sociální soudržnosti. V roce 2024 byla zaznamenána historicky nejnižší porodnost – živě se narodilo pouze 84 311 dětí. Přirozený populační úbytek, tedy rozdíl mezi počtem narozených a zemřelých, dosáhl hodnoty 27 900 osob, což představuje významný zásah do demografické rovnováhy země (ČSÚ, 2025).

Nízká porodnost znamená, že počet narozených dětí nedosahuje úrovně nezbytné k zajištění přirozené reprodukce populace. V důsledku toho dochází k postupnému snižování poměru ekonomicky aktivních osob k seniorní části populace, což vytváří rostoucí tlak na důchodový systém – zmenšuje se počet přispěvatelů a zároveň narůstá počet příjemců. Tento trend zároveň zvyšuje nároky na kapacitu a financování zdravotních a

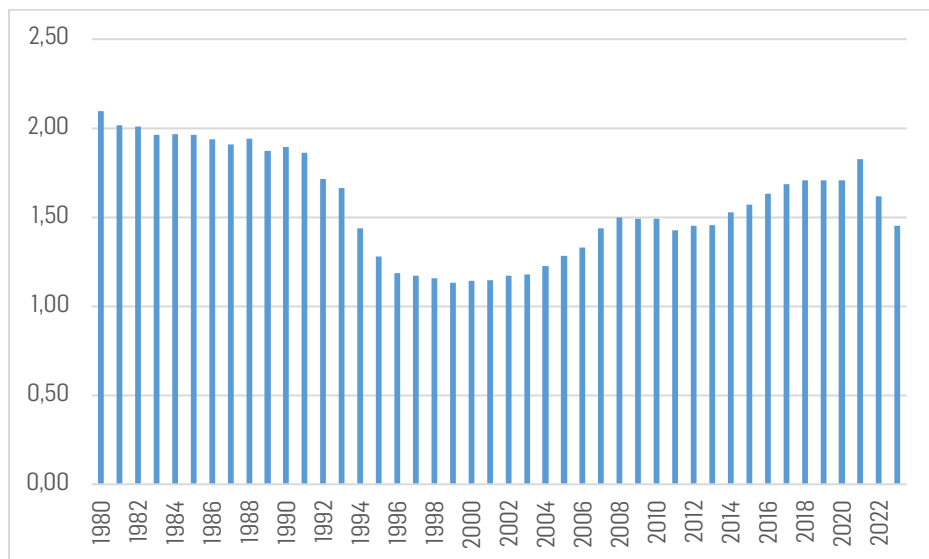
sociálních služeb a omezuje dlouhodobý růstový potenciál ekonomiky. Vláda je tak nucena hledat efektivní nástroje, jak podpořit rodičovství a zvýšit porodnost, což s sebou nutně nese dodatečné rozpočtové náklady.

Čím lze v dnešní době posílit ochotu mladé generace vstupovat do rodičovství? Jakou roli by v tom měl sehrát stát, a existují osvědčené přístupy v evropském kontextu, jimiž by se Česko mohlo inspirovat?

Demografický obraz České republiky

Od počátku 90. let zůstává úhrnná plodnost (TFR¹) v České republice trvale pod úrovní prosté reprodukce, která je stanovena na 2,1 dítěte na jednu ženu (Eurostat, 2021). Z grafu 1 vyplývá, že k mírnému oživení došlo po roce 2014, kdy se TFR přiblížila hodnotě 1,7. Tento trend byl však pouze dočasný – v posledních letech se úhrnná plodnost opět stabilizovala na nižších úrovních, pohybujících se mezi 1,4 a 1,5 dítěte na ženu. Tento vývoj potvrzuje trvalý demografickou výzvu, před kterou česká společnost stojí.

Graf 1: Vývoj úhrnné plodnosti (TFR) v České republice, 1980–2023. (ČSÚ, 2025)

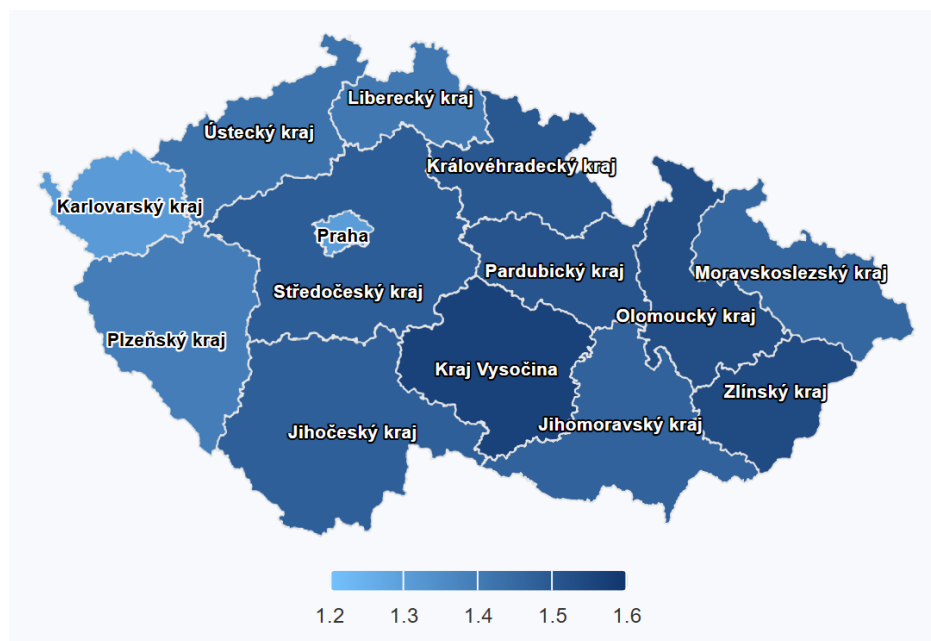

Jedním z výrazných demografických posunů posledních desetiletí je nárůst průměrného věku při vstupu do rodičovství a manželství. Průměrný věk žen při narození prvního dítěte vzrostl z 22,5 roku v roce 1990 na téměř 29 let v roce 2023. Paralelně se prodloužila i doba do uzavření prvního sňatku – u žen se průměrný věk zvýšil na 30,6 let, u mužů dokonce na 32,7 let (ČSÚ, 2025). Tyto posuny odrážejí hlubší společenské a ekonomické proměny, které ovlivňují chování mladé generace.

Kromě celostátního trendu vykazuje Česká republika i výrazné regionální rozdíly v úrovni plodnosti. Podle mapy úhrnné plodnosti v České republice níže byla v roce 2023 nejnižší úhrnná plodnost zaznamenána v hlavním

městě Praze, zatímco nejvyšší hodnoty dosahovala v Kraji Vysočina. Tyto rozdíly do značné míry odrážejí specifické regionální podmínky – mimo jiné dostupnost bydlení, kapacitu zařízení předškolní péče či obecné životní náklady – které významně ovlivňují rozhodování jednotlivců a párů o založení rodiny.

Obr. 1: Mapa úhrnné plodnosti v regionech za rok 2023. (ČSÚ, 2025)

Ekonomické dopady nízké porodnosti

Dostupná data na mapě výše jasně ukazují, že demografický vývoj v České republice není prostorově homogenní. Účinná prorodinná politika proto musí zohledňovat regionální specifika, jak již bylo zmíněno. Přestože celková úroveň porodnosti zůstává na celostátní úrovni nízká, výrazné rozdíly mezi kraji poukazují na místa, kde existují největší překážky pro zakládání rodin – a zároveň i na oblasti s nejvyšším potenciálem pro pozitivní dopad cílené podpory.

Jedním z nejčastěji zmiňovaných ekonomických dopadů nízké porodnosti je ohrožení dlouhodobé udržitelnosti průběžně financovaného důchodového systému. Dle demografických predikcí v grafu 2 dojde k nejvýraznějšímu nárůstu počtu i podílu osob v postproduktivním věku (65 a více let) okolo roku 2040. Tento vývoj souvisí s postupným odchodem do důchodu silných populačních ročníků narozených v 70. letech 20. století, které budou ovlivňovat věkovou strukturu seniorské části populace i v následujících dekádách.

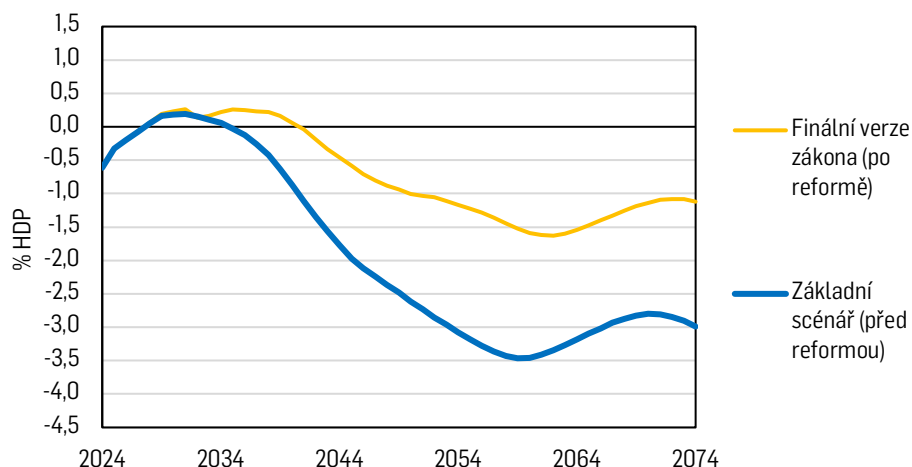
Graf 2: Projekce poměru ekonomicky aktivních osob (15–64 let) k seniorům (65+ let) do roku 2060. (ČSÚ, 2025)

Demografická vlna spojená se stárnutím silných populačních ročníků povede v příštích desetiletích k výraznému zhoršení poměru mezi plátcí a příjemci důchodového systému. Zatímco dnes na jednoho seniora (65+ let) připadá přibližně 3,1 ekonomicky aktivní osoby (15–64 let), kolem poloviny století by tento poměr mohl klesnout na 1,9 (ČSÚ, 2025), což lze v grafu 2 pozorovat přibližujícími se křivkami seniorů a ekonomicky aktivních osob okolo roku 2050. Bez zásadních systémových změn – jako je zvýšení pojistného, úprava výše dávek či širší reforma důchodového systému – by se saldo fondu sociálního zabezpečení mohlo dostat do výrazného deficitu.

Nedávno přijatá důchodová reforma, která mimo jiné zahrnuje postupné zvyšování věku odchodu do důchodu, představuje první krok ke zmírnění budoucích nerovnováh. Přesto zůstává zřejmé, že dlouhodobá stabilita systému bude vyžadovat další promyšlená opatření reagující na demografický vývoj.

Graf 3: Srovnání sald důchodového systému před a po reformě (Hlaváček, 2025)

Podle projekcí Úřadu Národní rozpočtové rady v grafu 3 by přijatá reforma mohla přispět k výraznému zmírnění budoucích deficitů důchodového systému. V období nejvyššího zatížení by se díky jejím opatřením mohl schodek snížit až o 2 % hrubého domácího produktu, (Hlaváček, 2025). Přestože tato úprava nepředstavuje definitivní řešení, signalizuje důležitost

posun směrem k větší fiskální udržitelnosti v reakci na nepříznivý demografický vývoj.

Politika státu a její limity

Odborné studie (Götmark & Andersson, 2020; Upadhyay et al., 2014; White et al., 2008) identifikují celou řadu faktorů, které prokazatelně ovlivňují míru porodnosti. Mezi ty, které jsou mimo bezprostřední dosah státní politiky, patří například míra urbanizace, posilující emancipace žen, dostupnost antikoncepce, náboženské a kulturní tradice či úroveň vzdělání. Tyto strukturální determinanty odrážejí hlubší společenské proměny, do nichž stát může zasahovat jen omezeně.

Naopak prostor pro cílenou proporodní politiku existuje zejména v oblasti podpory dostupného bydlení, rozvoje kapacit a kvality předškolní péče, nastavení podmínek na trhu práce (včetně sladění profesního a rodinného života) a prostřednictvím daňových úlev či přímých finančních transferů. V těchto oblastech může veřejná politika sehrát klíčovou roli při vytváření podmínek příznivých pro založení a rozšiřování rodiny.

Řada českých (Hospodářská komora České republiky, 2023; Kostelecký & Vobecká, 2011) i zahraničních empirických studií (Hui, Zheng, & Hu, 2012; Jin & Park, 2025) potvrzuje, že vysoké náklady na bydlení představují významnou bariéru pro mladé lidi při rozhodování o založení rodiny.

Například v článku Lymana Stona (2018) z amerického Institutu pro studium rodiny, který analyzoval srovnatelné regiony ve Spojených státech a Velké Británii s odlišnou dostupností bydlení, ukázal, že v oblastech s omezenou bytovou výstavbou dochází k rychlému růstu cen nemovitostí a zároveň k výraznému poklesu porodnosti.

Nejvýraznější souvislost mezi vysokými náklady na bydlení a nízkou mírou plodnosti byla zaznamenána u žen ve věku kolem 20 let. Právě tato skupina často nedisponuje dostatečnými úsporami na pořízení vlastního bydlení a zároveň ještě nemá stabilní pracovní historii. Rostoucí ceny nájemného tak zásadním způsobem zatěžují jejich rozpočty a oddalují rozhodnutí o rodičovství. Tento poznatek potvrzuje význam dostupného a cenově přístupného bydlení jako jednoho z klíčových prvků účinné prorodinné politiky.

V českém kontextu se problém s dostupností bydlení nejvýrazněji projevuje v Praze, (Deloitte, 2024). K jeho zmírnění by mohlo přispět zjednodušení a urychlení stavebního řízení, které by umožnilo flexibilnější a rychlejší výstavbu nových bytů a domů v oblastech s vysokou poptávkou. Dostatečná a cenově dostupná bytová kapacita je jedním z klíčových předpokladů pro rozhodnutí mladých lidí založit rodinu.

Neméně důležitým faktorem je dostupnost předškolní péče, zejména v podobě dětských skupin, jeslí a mikrojeslí. Mnoho rodičů má zájem o dřívější

návrat do pracovního procesu, což by nejen podpořilo jejich ekonomickou soběstačnost, ale zároveň by to znamenalo další prostředky do státního rozpočtu. Nedostatečná dostupnost zařízení však často takový návrat znemožňují.

Rodiče se navíc při návratu na trh práce potýkají s problémy v oblasti časového sladění rodinného a pracovního života. Řešení může spočívat ve větší časové flexibilitě předškolních zařízení – tedy v možnosti přizpůsobit délku denní péče individuálním potřebám rodin – stejně jako ve vytváření flexibilních forem zaměstnání, včetně částečných úvazků či flexibilní pracovní doby pro rodiče s malými dětmi. Kombinace těchto opatření může výrazně přispět k vyšší míře sladění profesního a rodinného života a tím i k motivaci k rodičovství.

Zkušenosti z praxe i výsledky výzkumů (Hart et al., 2023) ukazují, že přímé finanční pobídky mají na porodnost spíše krátkodobý efekt a jen omezený vliv na její dlouhodobou úroveň. Bez provázání s podpůrnými opatřeními, především s dostupnou a časově flexibilní péčí o děti a s možností pružných forem zaměstnání, zůstávají tyto incentive často nedostatečné a nenaplnují očekávání spojená s růstem porodnosti.

Zvýhodněné předmanželské půjčky či hypotéky mohou snížit finanční nejistotu mladých párů, a tím podpořit dřívější rozhodnutí o založení rodiny, což má pozitivní vliv na porodnost (Gurov & Kulikova, 2022). Tento efekt je

zvláště patrný v rozvinutých zemích, kde dostupné hypoteční financování dlouhodobě koreluje s růstem porodnosti, zatímco omezení spotřebitelského úvěrování může zvýšit schopnost domácností investovat do budoucnosti dětí.

Cílem veřejné politiky by proto mělo být především snížení bariér, které mladé lidi odrážejí od rodičovství. Klíčové je vytvořit takové podmínky, které co nejvíce usnadní sladění pracovního a rodinného života, a minimalizovat tak náklady, které rodiče vnímají v podobě ztráty volného času či výpadku příjmu. Právě cílená podpora každodenních potřeb rodičů – od dostupné péče o děti až po flexibilní pracovní podmínky – se jeví jako nejúčinnější cesta, jak zvýšit ochotu mladé generace vstupovat do rodičovství.

Co se osvědčilo jinde

S problémem nízké porodnosti se v současnosti potýká většina evropských států. Některé země však dokázaly zavést opatření, která přinášejí hmatatelné výsledky a mohou být inspirací i pro Českou republiku.

Francie patří dlouhodobě k zemím, které alokují nejvyšší podíl veřejných prostředků na podporu rodin – dle analýzy IGAS (2021) až 3,6 % HDP, což je nejvyšší hodnota v rámci zemí OECD. Výsledkem je relativně vysoká úhrnná plodnost, která byla v roce 2023 na úrovni 1,66 (Eurostat, 2025). V evropském srovnání, kde celková úhrnná plodnost za rok 2023 byla 1,38

(Eurostat, 2025) se tak Francie drží na předních příčkách. Mezi nástroje francouzské rodinné politiky patří například tzv. daňový rodinný koeficient, který zjednodušeně rozděluje příjem domácnosti mezi jednotlivé členy rodiny (Ministère de l'Économie, 2024). To v praxi znamená, že rodina se třemi dětmi zaplatí na daních méně jak rodina s jedním dítětem, pokud mají obě rodiny ekvivalentní příjmy. Významnou roli hraje také rozsáhlá síť zařízení předškolní péče a systém štědrých finančních transferů.

Za pozornost stojí i švédský model, který klade důraz na rovnoměrné rozdělení rodičovské dovolené mezi oba rodiče a tím podporuje sladění profesního a rodinného života. Rodiče mají nárok až na 480 dní rodičovské dovolené, přičemž každý z nich může samostatně čerpat maximálně 240 dní. Převod dovolené mezi partnery je omezen, což motivuje k aktivnímu zapojení obou rodičů. Zajímavostí je také možnost převést část dovolené (až 45 dní) na prarodiče či jiné blízké osoby, čímž se flexibilněji reaguje na potřeby širší rodiny (Sweden Sverige, 2025). V roce 2023 byla úhrnná plodnost ve Švédsku 1,45 (Eurostat, 2025).

Finsko zavedlo v roce 2022 obdobný model tzv. rovné rodičovské dovolené, v rámci které mají oba rodiče nárok na stejný počet dní – konkrétně 160 pracovních dní na osobu, z nichž část může být převedena na druhého rodiče. Silným signálem ve prospěch tohoto přístupu bylo i rozhodnutí finského ministra obrany Anttiho Kaikkonena (Teivainen, 2022), který v roce 2022 oznámil, že si vezme dvoutměsíční otcovskou dovolenou, aby mohl

trávit čas se svými malými dětmi. Jeho krok byl vnímán jako inspirativní příklad osobního závazku k vyváženému rodičovství a aktivnímu otcovství. Velký důraz je zároveň kladen na dostupnost a kvalitu předškolní péče, která je ve Finsku garantována obcemi a silně dotována. Rodiče si mohou vybrat mezi veřejnou mateřskou školou, domácí péčí podporovanou příspěvkem nebo soukromým zařízením se státní participací, (Zeng, 2016). Systém zároveň umožňuje kombinovat pracovní a rodinný život prostřednictvím flexibilních forem zaměstnání. Přestože i ve Finsku porodnost v posledních letech klesla a v roce 2023 byla na úrovni 1,26 (Eurostat, 2025), země zůstává příkladem promyšlené a dlouhodobé proporodní strategie.

Je však důležité zdůraznit, že implementace specifických prvků proporodních politik některých států – například francouzského modelu – by si v českém kontextu vyžádala rozsáhlé změny v daňové soustavě a sociálním systému. Tyto nástroje nejsou jednoduše přenositelné bez ohledu na institucionální a kulturní odlišnosti, a proto je nezbytné každé opatření důkladně zvážit s ohledem na jeho proveditelnost a efektivitu v domácím prostředí.

Budoucnost je nejistá

Česká republika čelí demografické krizi, jejíž dopady jsou hluboké a systémové. Dlouhodobě nízká porodnost pod hranicí prosté reprodukce a

stárnutí populace ohrožují stabilitu důchodového systému, omezují dostupnost pracovní síly a zvyšují tlak na zdravotní a sociální infrastrukturu. Tyto změny mají zásadní dopad nejen na ekonomiku, ale i na udržitelné fungování společnosti jako celku.

Zahraniční zkušenosti ukazují, že žádné izolované opatření samo o sobě nezajistí zvrat v reprodukčním chování. Úspěšné přístupy vycházejí z komplexní a dlouhodobé strategie, která kombinuje dostupné a stabilní bydlení, kvalitní a flexibilní systém předškolní péče, daňovou podporu rodin, moderní pracovní podmínky a institucionální předvídatelnost.

Rodinná politika v České republice by měla být postavena na jasných principech: dostupnost, rovnost a flexibilita. Jejím cílem nemá být pouze kompenzace nákladů spojených s rodičovstvím, ale především vytvoření podmínek, které usnadní rozhodnutí o založení rodiny. Klíčovou roli hraje dostupné bydlení, kvalitní a časově přizpůsobitelná péče o děti a podpora rovného zapojení obou rodičů, včetně možnosti kombinace práce a rodinného života. Smyslem rodinné politiky by mělo být usnadnit rodičovství tak, aby nebylo vnímáno jako překážka, ale jako součást běžného životního cyklu, který je systémově podporován. Pokud k této změně nedojde, může se nízká porodnost stát jedním z nejzávažnějších strukturálních problémů budoucího vývoje České republiky.

Poznámky a zdroje:

1. Total Fertility Rate, úhrnná plodnost – průměrný počet dětí, které by se narodily jedné ženě během jejího života, pokud by po celé reprodukční období rodila podle věkově specifických měr plodnosti daného roku.
- ČSÚ. (2025). Analytické ukazatele demografického vývoje České republiky (roční údaje). Dostupné z <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=DEMDCR1A&z=T#w=> [cit. 2025-05-31]
- ČSÚ. (2025). Narození. Dostupné z https://csu.gov.cz/narozeni?pocet=10&start=0&podskupiny=133&razeni=-datumVydani#data-v-mape__uhrnna-plodnost [cit. 2025-05-31]
- ČSÚ. (2025). Projekce obyvatelstva. Dostupné z <https://csu.gov.cz/seniori-v-datech/projekce-obyvatelstva> [cit. 2025-05-31]
- Deloitte. (2024). Deloitte Property Index 2024: Property Index overview of European residential markets. Dostupné z <https://www.deloitte.com/content/dam/assets-zone2/cz-sk/cs/docs/services/financial-advisory/real-estate/property-index/property-index-2024.pdf>

- Eurostat. (2025). Fertility statistics. Dostupné z https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Fertility_statistics [cit. 2025-05-31]
- Eurostat. (2021). Glossary: Replacement level. Statistics Explained. Dostupné z https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Replacement_level
- Götmarm, F., & Andersson, M. (2020). Human fertility in relation to education, economy, religion, contraception, and family planning programs. BMC Public Health, 20, 265. <https://doi.org/10.1186/s12889-020-8331-7>
- Gurov, I. N., & Kulikova, E. Y. (2022). Fertility-household credit burden nexus at the present stage. Population and Economics, 6(1), 36–61. <https://doi.org/10.3897/popecon.6.e76066>
- Hart, R. K., Bergsvik, J., Fauske, A., & Kim, W. (2023). Causal analysis of policy effects on fertility. CESifo Working Paper Series No. 10690. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4608812>
- Hlaváček, M. (2025). Informační studie: Dopady důchodové reformy na stabilitu a udržitelnost veřejných financí v dlouhém horizontu. Dostupné z <https://www.rozpocetovarada.cz/publikace/informacni-studie-dopady-duchodove-reformy-na-stabilitu-a-udrizitelnost-verejnych-financi-v-dlouhem-horizontu/> [cit. 2025-05-31]
- Hospodářská komora České republiky. (2023). Analýza bytové výstavby v České republice: Bariéry, příležitosti a doporučení.

https://www.komora.cz/app/uploads/2024/06/20230823_analyza_bytova_vystavba_final.pdf

- Hui, E. C. M., Zheng, X., & Hu, J. (2012). Housing price, elderly dependency and fertility behaviour. *Habitat International*, 36(2), 304–311. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2011.10.006>
- IGAS. (2021). Review of social and tax expenditure in favor of family policy. Dostupné z <https://www.igas.gouv.fr/Review-of-social-and-tax-expenditure-in-favor-of-family-policy?> [cit. 2025-05-31]
- Jin, C., & Park, I. K. (2025). Housing market, social housing, and fertility: Evidence from urban China. *International Journal of Urban Sciences*, 1–24. <https://doi.org/10.1080/12265934.2025.2452507>
- Kostelecký, T., & Vobecká, J. (2011). Ovlivňuje finanční (ne)dostupnost bydlení porodnost v České republice. *Urbanismus a územní rozvoj*, 14(1), 18–21.
- MPSV. (2025). Dětské skupiny. Dostupné z <https://www.mpsv.cz/detske-skupiny> [cit. 2025-05-31]
- Ministère de l'Économie, des Finances et de la Souveraineté industrielle et numérique. (2024). Quotient familial et impôt sur le revenu : comment ça marche? Dostupné z <https://www.economie.gouv.fr/particuliers/quotient-familial>
- OECD. (2024). Society at a glance 2024. Dostupné z https://www.oecd.org/en/publications/society-at-a-glance-2024_918d8db3-en/full-report/fertility-trends-across-the-oecd-

underlying-drivers-and-the-role-for-policy_770679b8.html?.com [cit. 2025-05-31]

- Skůpcová, L. (2022). Analýza klíčových faktorů ovlivňujících porodnost a jejich dopady na vývoj porodnosti v České republice v období 2000 až 2021 [Diplomová práce, Vysoká škola ekonomická v Praze].
- Stone, L. (2018). Higher rent, fewer babies? Housing costs and fertility decline. Dostupné z <https://ifstudies.org/blog/higher-rent-fewer-babies-housing-costs-and-fertility-decline> [cit. 2025-05-31]
- SWEDEN SVERIGE. (2025). Sweden has made it easier to combine a career with a rich life outside of work. Here's how. Dostupné z <https://sweden.se/work-business/working-in-sweden/work-life-balance> [cit. 2025-05-31]
- Teivainen, A. (2022). STT: Kaikkonen to make history by taking long paternity leave. Dostupné z <https://www.helsinkitimes.fi/finland/finland-news/politics/22675-stt-kaikkonen-to-make-history-by-taking-long-paternity-leave.html?tmpl=component&layout=default&page=> [cit. 2025-06-03]
- Upadhyay, U. D., Gipson, J. D., Withers, M., Lewis, S., Ciaraldi, E. J., Fraser, A., Huchko, M. J., & Prata, N. (2014). Women's empowerment and fertility: A review of the literature. *Social Science & Medicine*, 115, 111–120. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2014.06.014>

- White, M. J., Muhidin, S., Andrzejewski, C., Tagoe, E., Knight, R., & Reed, H. (2008). Urbanization and fertility: An event-history analysis of coastal Ghana. *Demography*, 45(4), 803–816.
<https://doi.org/10.1353/dem.0.0035>
- Zeng, B. (2016). Study on the model of preschool education in Finland. *Asian Social Science*, 12(10), 163–166.
<https://doi.org/10.5539/ass.v12n10p163>

Česká pošta v pasti pravidel

Jakub Kuneš

ředitel Liberálního institutu

1. Jaké jsou požadavky na fungování České pošty?

Česká pošta je státní podnik a podle zákona o poštovních službách¹ také držitelem poštovní licence, na základě které je Česká pošta povinna poskytovat tzv. poštovní povinnost, která spočívá v zajištění všeobecné dostupnosti základních poštovních služeb. Poštovní licence je oprávnění Českým telekomunikačním úřadem (ČTÚ) udělované na základě výběrového řízení na období v maximální délce 5 let, které v současnosti vychází na roky 2025 až 2029, a které drží, stejně jako v minulosti, Česká pošta².

1.1. Základní poštovní služby

Jedná se o služby, pod kterými si lze představit zejména dodání poštovních zásilek nebo balíků. Tyto služby musí být poskytovány trvale na celém území Česka prostřednictvím sítě provozoven, a to za dostupné ceny, které

umožní využívání základních služeb v rozsahu odpovídajícím běžné potřebě osob.

Provozoven musí být v současnosti na území Česka celkem 2 900³ s tím, že pošta musí být provozována v každé obci, která má alespoň 2 500 obyvatel, a současně aby dojezdová vzdálenost z kteréhokoliv místa v české obci nepřesahovala 10 kilometrů. Stejně tak jsou stanoveny podmínky pro otevírací dobu.

Česká pošta však není povinna přepravovat kompletně všechny zásilky. Již delší dobu neexistuje povinnost přepravovat rozměrnější balíky, protože podle ČTÚ je možné tuto službu provozovat tržně.

1.2. Náklady poštovních služeb a jejich kompenzace

Je důležité si uvědomit že kvůli požadavkům, které na Českou poštu klade poštovní zákon, není možné provozovat činnost České pošty na běžném tržním principu, hned z několika důvodů. Jedním z nich je například požadavek cenové dostupnosti základních služeb, která musí odpovídat zejména vývoji spotřebitelských cen, inflaci a průměrné mzdě, což implikuje nemožnost stanovování cen na tržním principu⁴. Dalšími důvody jsou například jednak povinnost provozovat síť poboček, což se pojí s nemalými fixními náklady⁵ a jednak povinnost u základních služeb zajistit každý

pracovní den dodání poštovních zásilek na adresu každé fyzické nebo právnické osoby.

To tak v konečném důsledku znamená, že provoz České pošty nemůže být z logiky věci ziskový a je zapotřebí kompenzace ze strany státu na úhradu ztráty, která České poště plyne v rámci poskytování základní služby (tzv. čisté náklady). Tato kompenzace nesmí přesahovat 1,5 miliardy Kč ročně. Kompenzace je taktéž posuzována Evropskou komisí tak, aby byla posouzena slučitelnost s trhem Evropské unie.

Vývoj čistých nákladů posuzovaných Evropskou komisí⁶

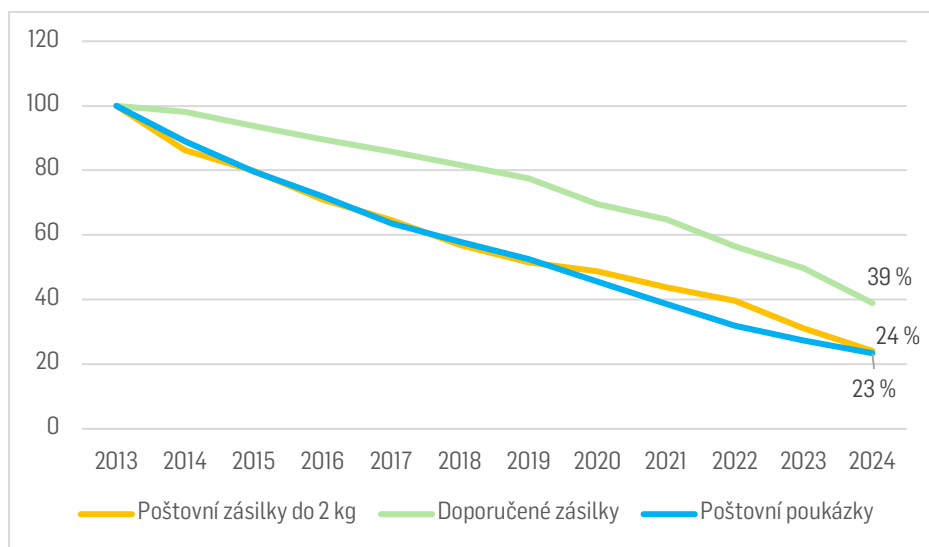
Rok	Čisté náklady (mld Kč)	Náklady nad kompenzací (mld Kč)
2022	1,742	242
2021	1,723	223
2020	1,631	131
2019	2,498	998
2018	2,402	1,102
Celkem	9,997	2,696

Pokud se však podíváme na kumulativní výsledek hospodaření mezi léty 2018 až 2022, zjistíme, že se Česká pošta dostala do kumulativní ztráty ve výši 4,479 mld. Kč. Pokud se od této kumulativní ztráty odečtou náklady na základní službu, které nebyly proplaceny, jedná se i přesto o ztrátu ve výši 1,783 mld Kč, což činí v tomto pětiletém období průměrnou ztrátu 357 milionů korun.

1.3. Proč je Česká pošta ve ztrátě?

Nikoho zřejmě nepřekvapí, že s rozvojem moderních technologií klesá zájem o využívání základních služeb České pošty. Co však překvapením být může, je tempo, jakým poskytování základních služeb klesá.

Vývoj poskytovaných základních služeb (2013 = 100 %)⁷

Konzistentní pokles jsme ve sledovaném období zaznamenali u všech služeb poskytovaných v rámci základní služby. Pokud to shrneme i s poznatky, které jsme rozebrali výše, máme následující skutečnosti:

- ve sledovaném období 2013–2024 razantní pokles poskytovaných služeb, přičemž objem poštovních zásilek do 2 kg, které tvoří

konzistentně největší objem poskytovaných služeb, poklesl pod jednu čtvrtinu

- povinnost České pošty provozovat podle dalších specifik síť provozoven, které musí být dostupné veřejnosti každý pracovní den (do 1. 7. 2023 činil minimální počet provozoven 3 200, od tohoto data pak 2 900)
- povinnost České pošty splňovat řadu dalších povinností, jako je například:
 - povinnost umožnit podání každý pracovní den
 - zajistit dodání na všechny adresy každý pracovní den
 - provozování poštovních schránek (v roce 2024 necelých 17 000 schránek) a povinnost jejich vybírání každý pracovní den
- nutnost stanovovat ceny základních služeb tak, aby byly cenově dostupné pro spotřebitele

Nemusíme dlouze analyzovat, abychom jen z těchto vypočtených parametrů došli k závěru, že takto nelze dlouhodoběji provozovat činnost udržitelně, natož ziskově. Pakliže jsou pro Českou poštu legislativně zakotveny takové povinnosti, které znamenají existenci značných fixních nákladů, a současně dochází k razantnímu propadu objemu poskytovaných služeb v rámci základní služby, silně pak rostou jednotkové náklady za poskytování základních služeb.

Na tyto rostoucí jednotkové náklady však Česká pošta není oprávněna patřičně reagovat právě kvůli povinnosti cenové dostupnosti základních služeb⁸. Pokud vám to připadá jako začarovaný kruh, tak mám ten pocit také.

2. Jak z toho ven?

Ve veřejném prostoru často zaznívají názory, podle kterých je zapotřebí Českou poštu co možná nejrychleji privatizovat, případně zrušit úplně. Tento názorový směr, který obecně cílí na větší zapojení soukromého sektoru při poskytování poštovních služeb vítám, nicméně pro realizaci těchto nápadů je potřeba překonat řadu překážek.

2.1. Legislativní bariéra

Předtím, než dojde na zamyšlení se o tom, jak by mohl soukromý sektor fungovat na poli poštovních služeb lépe, je zapotřebí se zamyslet nad pravidly fungování a zda není na čase rozvolnit současnou legislativu, jak se to koneckonců stalo například při snížení minimálního počtu provozoven. Pakliže se podíváme na klesající popularitu poštovních služeb, je namístě se třeba ptát, zda je v dnešní době skutečně nezbytné doručovat každý pracovní den na všechny adresy v Česku.

Dále je k úvaze, jakým způsobem přistoupit k cenotvorbě základních služeb České pošty, jelikož zde je Česko kromě vlastní legislativy svázáno také tzv.

poštovní směrnici Evropské unie. Pravidla pro cenotvorbu České pošty spočívají v tom, že je vytvořen tzv. cenový koš, který představuje vážený průměr cen vybraných poštovních služeb a tento koš je pak srovnáván v pětiletém horizontu se čtyřmi ukazateli:

- inflace – zda ceny nerostly rychleji než inflace (plus 20% rezerva)
- průměrná mzda – zda ceny nerostly rychleji než mzdy (plus 20% rezerva)
- čisté peněžní příjmy domácností – zahrnují důchody a dávky, zohledňují reálný disponibilní příjem
- mezinárodní srovnání – zda Česko nepatří mezi 25 % nejdražších zemí Evropské unie (podle parity kupní síly)

Aby byl tento cenový koš označen za nedostupný, musí být překročeny všechny čtyři ukazatele zároveň.

Pokud se na problém podíváme z jiného úhlu pohledu, lze Českou poštu považovat za monopol, jelikož legislativní nastavení podmínek, za kterých se subjekt v současnosti může ucházet o udělení poštovní licence, již předem v zásadě eliminuje plnohodnotnou konkurenci ze strany soukromého sektoru v oblasti poskytování základní služby.

Aby se totiž mohl soukromý subjekt přihlásit do soutěže o poštovní licenci, musí například splňovat povinnost provozování 2 900 poboček po celém Česku. Pro potenciálního zájemce o získání poštovní licence by to tak

znamenal vstupovat do soutěže o poskytování služeb, jejichž objem se v posledních letech snížil na čtvrtinu, a která toho s tržním fungováním má pramálo společného.

Přitom máme za prokázané, že pokud přenecháme určité služby trhu, jako například přepravu balíků nad 10 kilogramů. U těch přímo Český telekomunikační úřad dospěl k závěru, že *„Výsledky přezkumu prokázaly, že poskytování těchto služeb je zajištěno na trhu za podmínek srovnatelných s požadavky podle zákona o poštovních službách na komerčním základě.“* To je odraz toho, že doručovací společnosti dokážou v tomto segmentu provozovat služby spolehlivě a efektivně.

Pokud se bavíme o trhu doručování balíků, tak i zde má Česká pošta své zastoupení, byť v přeneseném smyslu slova. Na tomto trhu, kde působí Balíkovna, se naplno ukazuje propastný rozdíl ve fungování soukromých subjektů a státního podniku. Balíkovna se tak ukazuje jako nekonkurenceschopný soutěživý, zejména pak kvůli absenci výdejních boxů a násobně vyšší mzdové zátěži oproti konkurenci.

Za současného legislativního nastavení to tedy znamená, že pro soukromé subjekty je jedinou možností, jak participovat na poštovních službách, vyčkat na „drobky“, které zbydou z koláče po České poště.

2.2. Rozsah, kvalita a dostupnost základních služeb

Otázka, co všechno má být součástí základních služeb, je samozřejmě také politické rozhodnutí. Nemyslím si však, že by většina obyvatel rozporovala, že například doručování zásilek pro nevidomé osoby mělo být vyjmutο ze seznamu základních služeb.

Je pak třeba si položit otázku, v jaké kvalitě a za jakou cenu chceme mít základní služby, byť otázka ceny je zavádějící – čím méně budou uživatelé platit za poštovní služby, tím vyšší bude ztráta plynoucí z poskytování základních služeb, která je kompenzována ze státního rozpočtu. A odkud že se berou peníze ve státním rozpočtu? Asi chápete, co tím chci říct.

Jako první bych se osobně zaměřil na otázku frekvence doručování poštovních zásilek. V současné podobě má Česká pošta povinnost doručovat každý pracovní den na každou adresu. Za situace rapidního poklesu zájmu o doručovací služby, ale neměnného požadavku na frekvenci doručování a na územní pokrytí při doručování, vyplývá otázka, zda je skutečně nezbytné doručovat každý pracovní den. Do úvahy by tak připadlo doručování například pondělky, středy a pátky.

Pakliže si vezmeme inspiraci z trhu balíků, tak klíčovou konkurenční nevýhodou Balíkovny, je absence výdejních boxů, což znamená, že Balíkovna je odkázána na fyzické doručování ke dveřím. To se odráží v tom, že podíl

mzdových nákladů na příjmech je u Balíkovny asi **čtyřikrát** vyšší než u konkurence. Možné úspory lze, společně se zvýšením efektivity, hledat v zavádění forem doručování skrz výdejní boxy, jak je tomu nově například u řidičských průkazů. Za sebe si dokážu představit kombinaci výdejních boxů, které mohou současně sloužit i jako veřejné poštovní schránky pro odesílání zásilek, a sníženého počtu pracovních dní, ve kterých je Česká pošta povinna doručovat na všechny adresy v Česku.

3. Bez změny pravidel není změna možná

Byť jsem velký příznivec soukromých subjektů na trhu, při současném legislativním nastavení nevidím příliš velkou možnost, jak by se tyto subjekty mohly plnohodnotně zapojit. Jednak možnost zapojení se do soutěže o poštovní licenci je značně ztížena třeba podmínkou provozování 2 900 poboček a jednak se v komplexním pohledu jedná o trh, který zaznamenává rapidní pokles objemu poptávaných služeb. A to se ještě nebavíme o tom, že uchazeč by musel investovat nemalé prostředky s nejistou toho, že by soutěž o poštovní licenci získal.

Často se ve veřejném prostoru hovoří o restrukturalizaci či privatizaci České pošty. Nápad je to zajímavý a rozhodně k debatě, nicméně zde opět narážíme na současnou právní úpravu a na pravidla, kterými by byla svázána jak restrukturalizovaná Česká pošta, případně i soukromý subjekt.

Je tak namístě shrnout, že budoucnost České pošty se neodvíjí pouze od její vnitřní restrukturalizace, ale především od odvahy zákonodárců přizpůsobit legislativní rámec realitě 21. století. V situaci, kdy objem klasických poštovních služeb dramaticky klesá a zároveň zůstává zachována rozsáhlá síť poboček i vysoká frekvence doručování, je nevyhnutelné otevřít veřejnou debatu o redefinici tzv. základních služeb. V ní by měla zaznít otázka, zda má stát skutečně garantovat doručování každý pracovní den a zda není čas přejít na model kombinující moderní technologie, výdejní boxy a méně časté, ale efektivnější doručování. Stejně tak je třeba položit si otázku, zda mají být základní služby cenově dostupné za všech okolností, i kdyby tím stát dotoval činnost, jejíž využívání velmi rychle klesá. Pokud má být Česká pošta životaschopná, musí se změnit samotná pravidla hry – jinak budeme dál financovat ztrátový podnik, který je svázán povinnostmi z doby, kdy psaní dopisů bylo každodenní potřebou.

Poznámky a zdroje

1. Zákon č. 29/2000 Sb., o poštovních službách a o změně některých zákonů
2. Dále se bavíme pouze o České poště, jakožto o dlouhodobém držiteli poštovní licence, ale vše by platilo i pro jiného držitele poštovní licence
3. Před 1. červencem 2023 byl minimální počet poboček 3 200
4. Cena základních služeb podléhá také přímé kontrole ČTÚ
5. Nařízení vlády č. 178/2015 Sb., o stanovení minimálního počtu provozoven pro poskytování základních služeb
6. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020AS55208>
7. Pro přehlednost grafu byly vybrány pouze nejvyužívanější služby (v absolutních číslech). Zbývající služby jsou využívány v řádově menších objemech.
8. Pro rok 2024 zůstaly veškeré vnitrostátní základní služby oproti roku 2023 beze změn

Hospodaření zdravotních pojišťoven

Lenka Lakotová

analytička Národní rozpočtové rady

Názory vyjádřené v tomto příspěvku nevyjadřují názory Národní rozpočtové rady.

1. Úvod

Z hlediska problémů, kterým Česko aktuálně čelí, nelze nezmínit deficitní hospodaření zdravotních pojišťoven. Výrazně k tomu přispěla pandemie COVID-19, která vedla k prudkému nárůstu výdajů zdravotních pojišťoven. Zatímco růst výdajů v průběhu boje s pandemií byl opodstatněný a akceptovatelný, jakmile se situace s pandemií stabilizovala, měla být co nejdříve provedena opatření k opětovnému navrácení rovnováhy mezi příjmy a výdaji. To se však dosud nestalo.

Často se diskutují dopady stárnutí populace na udržitelnost důchodového systému, tlak na růst výdajů však bude bezpochyby vyvíjen i na zdravotní systém. Výdaje na seniory a na chronicky nemocné se budou se stárnutím populace zvyšovat. Zároveň zvyšující se počet seniorů znamená zvyšující se počet osob, za které odvádí pojistné stát. Vzhledem k tomu, že již nyní za relativně příznivé demografické situace není možné sestavovat rozpočty

zdravotních pojišťoven jako vyrovnané, je zcela zřejmé, že pro zajištění udržitelnosti a funkčnosti zdravotního systému je nezbytné učinit změny, které umožní vyrovnané hospodaření. Především je důležité přistoupit k těmto změnám co nejdříve.

2. Zdravotní systém ČR a jeho vývoj

2.1. Zdravotní systém ČR

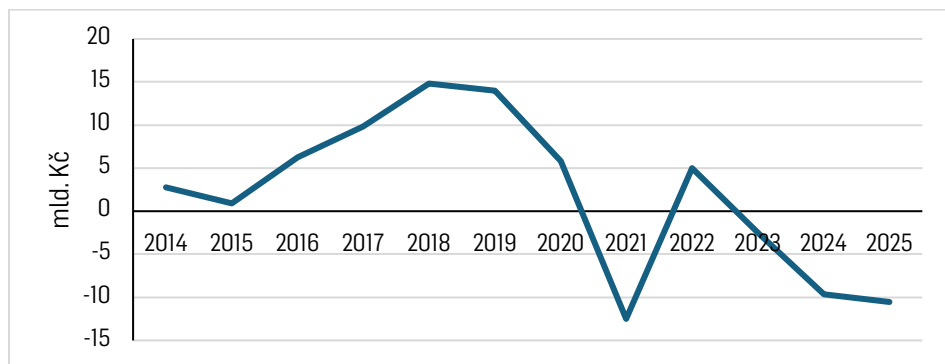
V Česku jsou výdaje na zdravotnictví financovány především z veřejných zdrojů, a to ve výši přibližně 85 %. Nejvýznamnější roli ve financování těchto výdajů tvoří veřejné zdravotní pojišťovny, které financují přibližně 70 % výdajů na zdravotnictví. Zdravotní systém ČR funguje na principu povinného zdravotního pojištění, kdy platit pojistné musí zaměstnanci (dvě třetiny platí za zaměstnance zaměstnavatel, zbytek platí zaměstnanec), osoby samostatně výdělečně činné (OSVČ) a osoby bez zdanitelných příjmů (OBZP). Za tzv. státní pojištěnce odvádí pojistné stát. Mezi státní pojištěnce se řadí nezaopatřené děti, důchodci, příjemci rodičovského příspěvku, uchazeči o zaměstnání a další.

V Česku nyní funguje sedm zdravotních pojišťoven,¹ které mají formu samostatných právních subjektů pověřených provádět zdravotní pojištění.

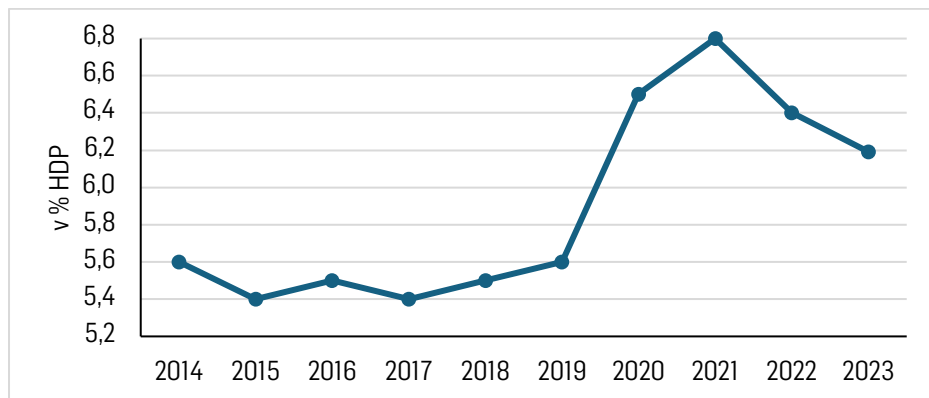
2.2. Vývoj hospodaření zdravotních pojišťoven

Rozpočty zdravotních pojišťoven by měly být sestavovány jako vyrovnané. Vývoj salda příjmů a výdajů v grafu 1 však potvrzuje, že se zdravotní pojišťovny potýkají od vypuknutí pandemie s růstem deficitů. Zatímco před pandemií bylo saldo přebytkové, po roce 2020 přestalo být pro zdravotní pojišťovny možné hospodařit vyrovnaně. Argumentovalo se v té době tím, že zdravotní pojišťovny mají dostatečné prostředky pro financování deficitů nastřádané v rezervách vytvořených v době ekonomického růstu před vypuknutím pandemie. Tyto prostředky se však rychle vyčerpávají. Rezervy totiž nebyly rozdělené mezi jednotlivými zdravotními pojišťovnami rovnoměrně, a v důsledku toho již některé zdravotní pojišťovny tyto prostředky vyčerpaly a tím jim narůstají závazky po splatnosti. Bez toho, že bude provedena reforma financování zdravotnictví, se bude deficit dále prohlubovat.

Graf 1: Vývoj salda příjmů a výdajů zdravotních pojišťoven²

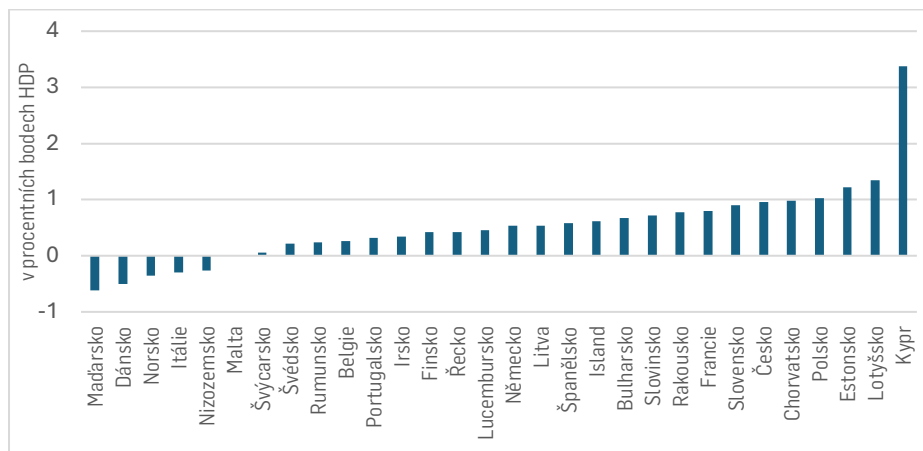

Graf 2: Vývoj celkových výdajů na zdraví od roku 2014 za sektor fondů sociálního zabezpečení (zdravotní pojišťovny)³

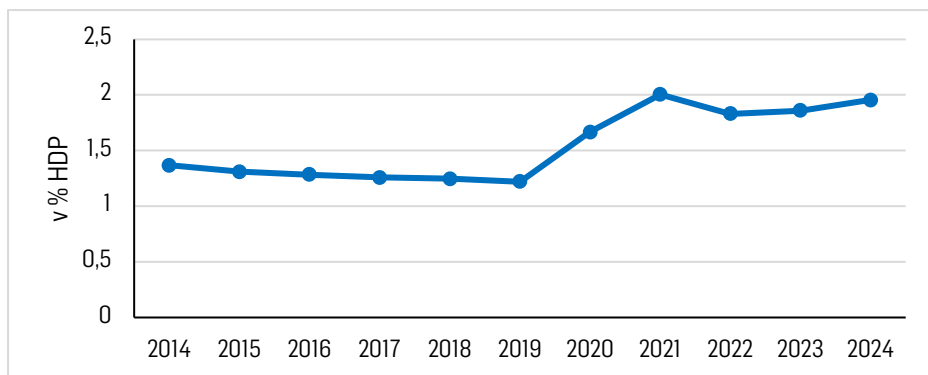
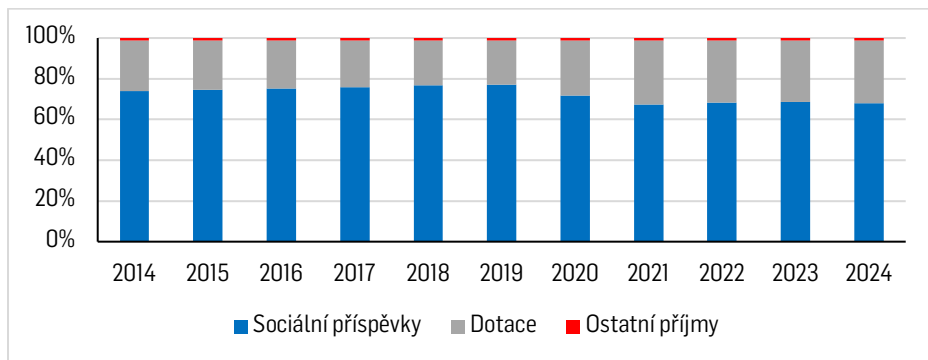

Problém hospodaření zdravotních pojišťoven je především na výdajové straně. Pandemie totiž vedla ke skokovému nárůstu výdajů (viz graf 2). Mezi lety 2019 a 2021 vzrostly výdaje téměř o 1,2 procentního bodu. V roce 2022 a 2023 sice podíl výdajů na HDP mírně poklesl, stále se však drží na 6,2 % HDP oproti hodnotám okolo 5,5 % HDP v letech před pandemií. Z hlediska mezinárodního srovnání patří Česko společně například s Polskem, Francií či Rakouskem mezi země, ve kterých došlo ve srovnání s předcovidovým obdobím (průměr za roky 2015-2019 v grafu 3) k výraznému nárůstu výdajů. Konkrétně v Česku vzrostly výdaje o 1 procentní bod HDP.

Graf 3: Rozdíl nákladů na zdraví⁴ mezi průměrem za roky 2015-2019 a rokem 2023 podle dat COFOG⁵

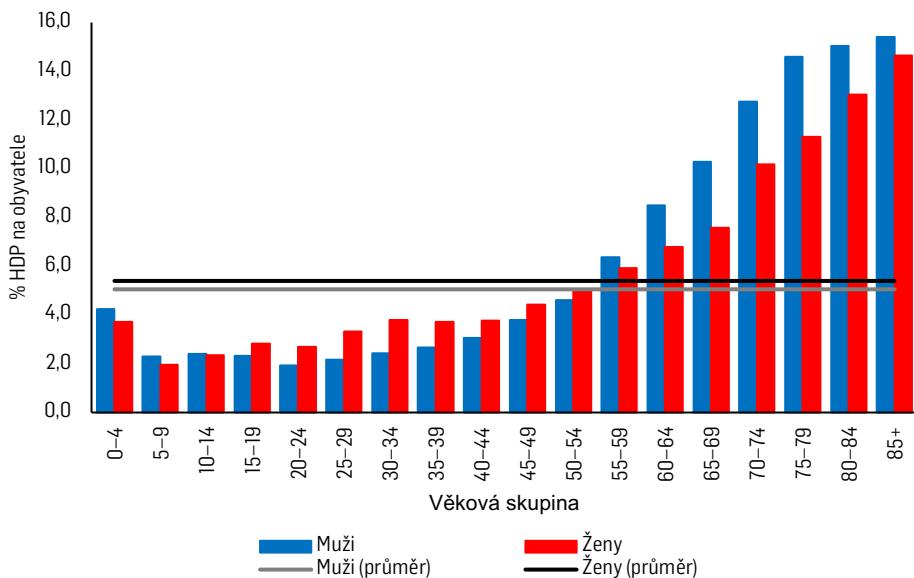

Aby byly zdravotní pojišťovny v době pandemie schopny financovat zvýšené výdaje, byly skokově zvýšeny platby za státní pojištěnce z 1,2 % HDP v roce 2019 na 2,0 % HDP v roce 2021 (graf 4). V grafu 5 je patrný nárůst podílu plateb státu za státní pojištěnce (v rámci položky dotace) na celkových příjmech systému od roku 2020. Od roku 2024 se výše platby za státní pojištěnce řídí automatickou valorizací a vypočítává se z vyměřovacího základu navýšeného o součet růstu cen a poloviny růstu reálné mzdy.

Graf 4: Vývoj objemu platby za státní pojištění⁶Graf 5: Vývoj podílů zdrojů příjmů zdravotních pojišťoven⁷

Problémy veřejných zdravotních pojišťoven

Z čeho tedy vyplývají hlavní rizika hospodaření zdravotních pojišťoven v Česku? Tato rizika spočívají především ve stárnutí populace, způsobu financování zdravotní péče, deficitních úhradových vyhláškách, nedostatečné prevenci a některých dalších aspektech.

Graf 6: Náklady hrazené ze zdravotního pojištění podle věkových skupin⁸

Stárnutí populace – vede ke klesajícímu počtu osob aktivně přispívajících do zdravotního systému, a naopak nárůstu závislosti zdravotního systému na objemu prostředků odváděného do systému státem za státní pojištění. Zároveň bude nezbytné vyrovnat se se zvýšenými výdaji za zdravotní péči o vyšší počty starších osob. Vzhledem k tomu, že náklady na zdravotní péči se pro věkové skupiny zvyšují nad průměrnou hodnotu již od 55. roku života (viz graf 6), povede stárnutí populace k postupnému nárůstu celkových výdajů na zdravotnictví. Stárnutí populace se však dále projeví i v nedostatku personálu ve zdravotních službách.

- **Veřejné zdroje jako hlavní zdroj krytí zdravotních výdajů** – dalším často diskutovaným problémem českého zdravotnictví je, že spoléhá téměř výhradně na financování z veřejných zdrojů. Pouze minimum péče si hradí sami pacienti. Byly projednávány zákonné návrhy na zavedení možnosti doplatit si tzv. nadstandartní péči, zatím se však tyto návrhy nepodařilo prosadit.
- **Deficitně sestavené úhradové vyhlášky** – které jsou koncipovány tak, že výdaje zdravotních pojišťoven není možné pokrýt prostředky z vybraného pojistného. Úhradová vyhláška na rok 2025 je však po mnoha letech koncipována velmi restriktivně. Zdravotnická zařízení tedy dostanou přísněji omezený rozpočet, což by mohlo napomoci návratu k vyrovnanému hospodaření.
- **Nedostatečná prevence** – dalším problémem je nedostatečná prevence. Přitom právě absolvování preventivních prohlídek a screeningových vyšetření může odhalit nemoci včas a tím významně snížit výdaje na následnou léčbu. Smysl má i prevence pomocí zdravého životního stylu. Tyto činnosti podporují v rámci své činnosti i zdravotní pojišťovny.

3. Možnosti řešení a závěry

Názory na to, jak se s deficitním hospodařením vypořádat se mezi jednotlivými odborníky liší. Někteří (např. ekonomové v rámci Národní

ekonomické rady vlády) vidí řešení v zapojení soukromých prostředků do systému. Navrhovali dát pacientům možnost doplatit si rozdíl mezi cenou vybraného lepšího (dražšího) zdravotnického úkonu a cenou úkonu v základní úrovni péče, kterou hradí pojišťovna. Takto by se tento nadstandard stal dostupný i pro nižší příjmové skupiny, které aktuálně například nemají dostatečné prostředky na zaplacení kompletního nadstandardu.

Kromě možnosti připlácení za nadstandardy je další možností zavedení dobrovolného připojištění. V rámci tohoto pojištění by byly pro tyto pacienty hrazeny nadstandardní zdravotní služby. Odborníci se poté často prou, zda by toto nevedlo ke zhoršení kvality a dostupnosti zdravotních služeb hrazených z veřejného zdravotního pojištění. Podle mnohých by nadstandardy naopak mohly vést i ke zkvalitnění základní úrovně péče.

Ke zlepšení udržitelnosti hospodaření zdravotních pojišťoven by dále mohly napomoci změny ve struktuře poskytované péče, zejména v posílení primární a preventivní péče. Cílem by bylo zvýšit efektivitu využívání stávajících zdrojů. Toho by mohlo být dosaženo např. zvýšením kompetence praktických lékařů řešit běžné diagnózy bez zbytečného odesílání pacientů na specializovaná pracoviště a snížit tím tlak, který je na tato pracoviště vyvíjen. Dále motivovat praktické lékaře, aby zvýšili aktivní prevenci u svých pacientů. Z hlediska efektivity využívání stávajících zdrojů byla diskutovány i možnost krácení doby hospitalizace pacientů. V souvislosti s tím by byla

zaváděna např. jednodenní chirurgie, stacionární péče a podpora časného propuštění s následnou domácí péčí, jelikož tyto typy služeb šetří jak personální kapacitu, tak i finance. K řešení problému s nedostatkem kvalifikovaných lékařů by mohlo napomoci využívání jiných odborností, např. posílit roli zdravotních sester, fyzioterapeutů či lékařských asistentů.

Objevují se i návrhy získat prostředky např. zavedením daně ze slazených nápojů podobně, jak je tomu u alkoholu a tabáku. To je však velmi subjektivní a selektivní řešení, protože je zvýšené zdanění uvaleno pouze na určité vybrané produkty, na jiné podobně škodlivé potraviny toto zvýšené zdanění uplatněno není.

Spíše nouzové řešení, které by problém financování řešilo pouze dočasně, by bylo navýšení plateb za státní pojištěnce nad zákonnou automatickou valorizaci. To by ovšem vedlo buď ke zvýšené finanční zátěži státního rozpočtu, nebo by bylo nezbytné snížit jiné výdaje státního rozpočtu úměrně k objemu částky navýšení plateb za státní pojištěnce. Přesto, že je toto řešení nejméně vhodné, je velmi pravděpodobné, že právě přísunem ze státní kasy bude problém deficitů zdravotních pojišťoven řešen, pokud se včas nezačne koncipovat a politicky prosazovat efektivní reforma zdravotního systému. Oproti promyšlené reformě zdravotního systému, se totiž jedná o velmi snadné a politicky průchodné řešení.

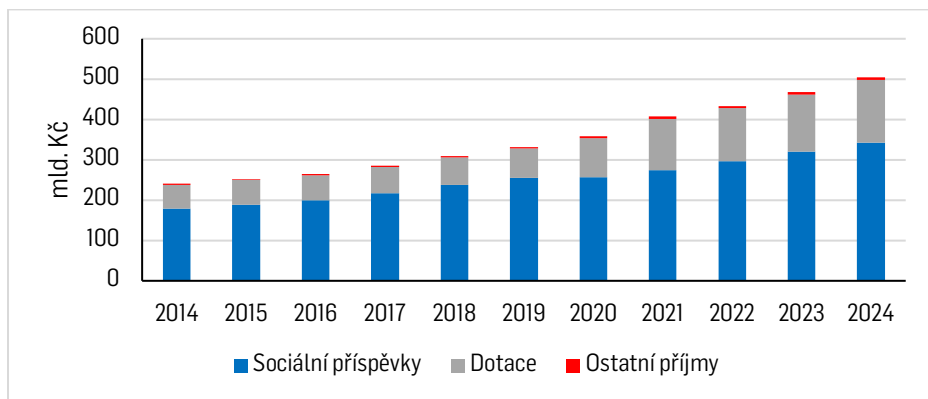
Poznámky a zdroje

1. Všeobecná zdravotní pojišťovna, která má nejvíce pojištěnců, dále fungují zaměstnanecké pojišťovny, mezi něž spadají Vojenská zdravotní pojišťovna České republiky, Česká průmyslová zdravotní pojišťovna, Oborová zdravotní pojišťovna zaměstnanců bank, pojišťoven a stavebnictví, Zaměstnanecká pojišťovna Škoda, Zdravotní pojišťovna ministerstva vnitra České republiky a Revírní bratrská pokladna, zdravotní pojišťovna.
2. Zdroj: Vlastní zpracování dle dat Zdravotně-pojistné plány ZP (2025)
3. Zdroj: Vlastní zpracování dle dat EUROSTAT, ČSÚ, CZ-COFOG (2025)
4. Výdaje na zdraví jsou očištěny o položku Sociální dávky jiné než naturální transfery pro všechny zahrnuté země, čímž je eliminován efekt specifického zachycení českých plateb za státní pojištěnce. Údaje za jednotlivé země jsou tak srovnatelné.
5. Zdroj: Vlastní zpracování dle dat EUROSTAT, COFOG (2025)
6. Zdroj: Vlastní zpracování dle dat Zdravotně-pojistné plány ZP (2025)
7. Zdroj: Vlastní zpracování dle dat Zdravotně-pojistné plány ZP (2025)
8. Zdroj: ÚNRR: Zpráva o dlouhodobé udržitelnosti veřejných financí
- CETA, Potenciál doplňkové zdravotní péče v České republice, Dostupné z: <https://eceta.cz/tz-moznost-priplatit-si-za-zdravotni-peci-prinese-nove-penize-do-zdravotnictvi-i-impulz-trhu-prace/>

- EUROSTAT. COFOG, Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/gov_10a_exp/default/table?lang=en
- MFČR. Hodnocení předpokládaného vývoje systému veřejného zdravotního pojištění na základě návrhů zdravotně pojistných plánů zdravotních pojišťoven na rok 2014-2025, Zdravotně-pojistné plány zdravotních pojišťoven (2025)
- ÚNRR. Dopad pandemie COVID-19 na veřejné výdaje na zdraví. Dostupné z: <https://www.rozpocetovarada.cz/publikace-kategorie/studie/>
- ÚNRR. Zdroje dat o hospodaření zdravotních pojišťoven. Dostupné z: <https://www.rozpocetovarada.cz/publikace-kategorie/studie/>

Příloha

Graf 7: Vývoj a struktura příjmů zdravotních pojišťoven

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat Zdravotně-pojistné plány ZP (2025)

ELO: první volba v digitalizaci podnikových procesů pro více než 1,4 milionu uživatelů

- ✓ Škálovatelnost pro všechny velikosti podniků, všechna odvětví a obory
- ✓ Softwarové produkty Made in Germany – od koncepce přes vývoj až po implementaci
- ✓ Cloudové a lokální nasazení
- ✓ Více než 1 000 IT partnerů po celém světě pro zajištění místní podpory
- ✓ Odborníci na digitalizaci s více než 25 lety zkušeností

Autorský kolektiv:

Daniel Bárta
Veronika Brandýsová
Michael Fanta
Helena Chytilová a Václav Sosna
Jakub Kuneš
Lenka Lakotová